

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

SOL 066

VT 04

Jag fortsätter komma tillbaka

**- en studie i hur drogberoende integreras i samhället med hjälp av
Anonyma Narkomaner och Socialtjänsten**

Författare: Luis Olsson & Jerry Nilsson
Handledare: Dolf Tops

Abstract

The main purpose of this essay was to find out how members of Narcotics Anonymous and professionals within the social service departments define integration of drug addicts, and ascertain how they experience their parts in the integration process. We have wanted to examine which factors that are essential for the earlier drug abuser in his rehabilitation to the ordinary world.

We wanted to find out as much as possible of the integration aspect. That's the reason for our choice to do qualitative interviews with both people from the social service department and Narcotics Anonymous. We also obtained material from relevant literature. In our analysis, we have started from three theoretical basis. Principally it is the conception marginalization that which cause a role conflict. Further, we applied Mead's Symbolic interactionism and Habermas Communicative rationality as well.

Our main conclusion was that NA has great importance during an integration process, for the persons we interviewed. They all agreed that NA gives them solidarity and fellowship, since the social department service only can provide them basic necessities. We also reached the conclusion that NA has a bringing up character, which help the individual to overcome their role conflict difficulties.

<u>FÖRORD</u>	4
<u>1 INLEDNING</u>	5
<u>1.1 PROBLEMFÖRMULERING</u>	5
<u>1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING</u>	6
<u>1.3 METOD</u>	6
<u>1.4 URVAL</u>	7
<u>1.5 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT</u>	8
<u>1.6 RESULTATENS TILLFÖRLITLIGHET</u>	9
<u>1.7 ETISKA ÖVERVÄGANDE</u>	9
<u>1.8 KÄLLKRITIK</u>	10
<u>1.9 BEGREPPSDEFINITION</u>	10
<u>1.10 VIDARE FRAMSTÄLLNING</u>	12
<u>2. BAKGRUND</u>	13
<u>2.1 12-STEGSPROGRAM</u>	13
<u>2.2 KOMMUNAL MISSBRUKSVÅRD - LAGSTIFTNING OCH MÅLSÄTTNING</u>	15
<u>3 TIDIGARE FORSKNING</u>	17
<u>3.1 VÄGEN UT UR MISSBRUKET</u>	17
<u>3.2 SAMMANFATTNING AV TIDIGARE FORSKNING</u>	23
<u>4 TEORI</u>	25
<u>4.1 INLEDNING</u>	25
<u>4.2 MARGINALITETSKONFLIKT</u>	25
<u>4.3 SYMBOLISK INTERAKTIONISM</u>	28
<u>4.4 KOMMUNIKATIVT HANDLANDE OCH LIVSVÄRLDEN</u>	29
<u>5 EMPIRI OCH ANALYS</u>	30
<u>5.1 NA MEDLEMMAR</u>	30
<u>5.1.1 INTEGRATION</u>	30
<u>5.1.2 SOCIALA RELATIONER</u>	34
<u>5.1.3 TRYGGHET</u>	37
<u>5.1.4 MÅL OCH VISIONER</u>	39
<u>5.2 PROFESSIONELLA</u>	41
<u>5.2.1 INTEGRATION</u>	41
<u>5.2.2 TRYGGHET</u>	43
<u>5.2.3 MÅL OCH VISIONER</u>	45
<u>6 SAMMANFATTNING OCH SLUTDISKUSSION</u>	47
<u>LITTERATURLISTA</u>	49
<u>BILAGA 1 INTERVJUGUIDE: SOCIALTJÄNSTEN</u>	51
<u>BILAGA 2 INTERVJUGUIDE: DROGBEROENDE</u>	52

Förord

Vi har båda nära anhöriga och vänner som har missbrukat droger. Flera av dessa är aktiva i något 12-steps program. Det har väckt vårt intresse då dessa gjort stora förändringar i sina liv. Vi båda har också satt oss in i 12-stepsprogrammets principer och tycker det är en bra rehabilitering för drogberoende och en tillgång för samhället. Även under termin 5 vid Socialhögskolan i Lund då vi var ute och praktisera såg vi många människor som kämpade för att få tillbaka livet, främst hade dessa 12-stepsprogrammet som livlina. Det väcktes ett intresse hos oss för att se om de människor som deltagit i 12-stepsprogrammet lyckats med att bli integrerade i samhället.

Vi vill framförallt tacka alla de som svarat på våra frågor och varit grundkällan för vår uppsats. Ett stort tack vill vi också ge vår handledare Dolf Tops, Lunds Socialhögskola, för utomordentlig vägledning och feedback. Vi vill också tacka Anna-Karin Eklund Signell, assistent på Lunds Socialhögskola och placerad på Campus Helsingborg, för ytterligare perspektiv och feedback.

1 Inledning

1.1 Problemformulering

Sverige har en restriktiv drogpolitik. Kulturellt sett så tar svenskar i allmänhet ett starkt avstånd mot drogmisbruk och därmed drogberoende (Tops 2001 s.155). Drogberoende är en grupp som ofta stigmatiseras p.g.a. den kraftiga avvikelsen från det normala livet och detta innebär oftast att de placeras i en ny social kategori. Typifieringen av personen som tex knarkaren påverkar deltagandet i det etablerade samhället vilket leder till att dessa personer marginaliseras (Johansson & Wirbing 1999 s.54). Vägen tillbaka till ett normalt liv och framför allt tillbaka till samhället är inte lätt efter många års drogmisbruk, men det finns trots allt människor som har hittat en väg tillbaka till det vi skulle kunna kalla ett normala liv. En väg som har intresserat oss som skriver detta arbete är 12-stepsprogrammet och då främst Anonyma Narkomaner (NA).

För att kunna integreras, vilket alltid innebär en förändring, så måste man vara utanför eller i marginalen. Under en sådan förändringsprocess befinner sig den drogberoende i en gränstillvaro. Individens ställs inför en konflikt mellan två olika världar, drogvärlden och den normala världen. Blomgren menar att det finns en period då drogberoende befinner sig mitt emellan dessa två grupper, utan någon djupare förankring i någon av dem (Blomgren 1974 s.2). Detta kallar Blomgren marginalkonflikt.

Begreppet integration är i allra högsta grad aktuellt och omdiskuterat. På grund av den allt större migrationen har begreppet allt mer kommit att handla om invandrare. Vi vill dock applicera begreppet integration på missbrukarna som är en grupp som står utanför samhället och är skild från andra gruppers intresse då missbrukarna ses som en avvikargrupp. Vi kommer att undersöka två aktörer inom missbrukarfältet, socialtjänsten som består av professionella socialarbetare vilka styrs av lagar och Anonyma Narkomaner som är en frivillig organisation med en stark ideologi. Vi vill undersöka hur dessa två aktörer förhåller sig till begreppet integration och vilket stöd en drogberoende har i en integrationsprocess. Vi vill också se om det föreligger skillnader i synen mellan deltagarna i NA och socialsekreterare

på integration och upplevelsen av vägen till att bli integrerad. Vi kommer också att undersöka vilka mål och visioner som är förknippade med begreppet integration.

1.2 Syfte och frågeställning

Vårt syfte är att undersöka hur medlemmar i Anonyma Narkomaner och professionella inom socialtjänsten ser på en integration av drogberoende samt hur dessa två aktörer ser sina roller i en integrationsprocess.

Våra frågeställningar är:

- Vad är integration, och hur definieras det inom narkomanvården hos socialtjänsten i Helsingborg?
- Hur ser drogfria drogberoende på begreppet integration inom Anonyma Narkomaner och inom Socialtjänsten?
- Vilken betydelse har NA för drogfria drogberoende, vilka strategier finns för att integreras i samhället?
- Vilken betydelse har narkomanvården haft för den drogfria drogberoende som vill integreras?
- Vilka mål och visioner har de intervjuade om att integreras?

1.3 Metod

Vår undersökning är kvalitativ och bygger på primärdata (intervjuer) och på sekundärdata i form av tidigare forskning på området (Halvorsen 1992 s.63). Intervjuerna är semistrukturerade. De frågeställningar vi har valt för att undersöka integrationsperspektivet hos narkomanvården handlar om deras insatser och uppfattningar. I undersökningen av drogberoende personer var syftet med våra frågeställningar att få ta del av deras erfarenheter. Vi vill beskriva de olika verktyg individen använder för att integreras i samhället och söka sammanhang istället för att mäta frekvensen av något. Vi anser att en kvalitativ metod bäst uppfyller syftet med vår uppsats. Intervjuer ger en djupare förståelse för syftet med vår undersökning (Halvorsen 1992 s.70).

Repstad (1999 s.57-60) menar att man måste vara medveten om att när man använder sig av den kvalitativa forskningsmetoden är det viktigt att tänka på att alla människor har en så kallad förförståelse. Med det menas att vi lägger in tolkningar i allt vi kan uppfatta med våra sinnen. En och samma bild tolkas inte likadant av två enskilda personer. Man kan anse sig vara hur objektiv som helst men i slutändan är det ändå våra erfarenheter och värderingar som avgör och ligger till grund för hur vi uppfattar en företeelse. En annan svaghet är att den kvalitativa metoden kan vara allt för idealistisk och individualiserad. Det kan innebära att fokus läggs i allt för hög grad på enskilda personers åsikter (a. a) Enligt Repstad innebär den kvalitativa metoden att vi ändå får en djupare förståelse av problemet som vi vill studera (a. a). Vår undersökning gäller Anonyma Narkomaner och socialtjänsten i Helsingborg. Vår modell för arbetet är induktivt eftersom det bygger på tillfälliga och enstaka iakttagelse (Halvorsen 1992 s.43).

1.4 Urval

För att få en bild av vad integration är för drogberoende har experter inom narkomanvården fått ge sin bild av hur deras verksamhet bidrar till detta. Deras strategier har också varit nödvändiga för att undersöka dels vilka insatser som socialtjänsten tillhandahåller och dels för att avgränsa när och hur NA kommer in i bilden hos den drogberoende. Därför faller det sig naturligt att göra en begränsad jämförelse mellan institutionerna. Våra respondenter från socialtjänsten kom vi i kontakt med genom att helt enkelt ringa till vuxenheten i Helsingborg. Vi hade på förhand resonerat om att vi ville intervjua två socialsekreterare från det ny tillsatta projektet för unga missbrukare inom Helsingborg.

Våra drogberoende respondenter har valts ut genom ett strategiskt urval. Det skulle vara två medlemmar i NA som lever ett integrerat liv och har levt flera år i drogfrihet, och två som är ganska nya i NA *gemenskapen* och troligtvis befinner sig i en fas då de börjar integreras i samhället. Vi har genom bekanta kommit i kontakt med personer som är medlemmar i NA. Vi har av våra informanter fått rekommendationer till andra medlemmar som skulle passa efter de kriterier som vi satt upp. De utvalda är inte representativa för alla i Anonyma Narkomaner. Där finns skillnader i de två grupper som ingår i undersökningen. För experterna var begreppet integration bekant. Dessa har också en akademisk bakgrund vilket betyder att samtalen fungerade bra. Då vi intervjuade de drogberoende så förväntade vi oss inte att de

skulle förstå begreppet integration. Därför hade vi i beredskap begreppet återanpassning som en förklaring på integration. Det visade sig att alla kände till begreppet och använde sig av det under intervjuerna. Förmodligen gjorde vi en underskattning av vad de intervjuade drogberoende skulle förstå av begreppet integration. Det visade sig också att alla utom en drogberoende haft kontakt med narkomanvården. En av de drogberoende personerna hade istället haft kontakt med socialpsykiatri under tiden då hon skulle bli drogfri. Ur ett försörjningsperspektiv hade dock alla varit i kontakt med socialtjänsten.

1.5 Tillvägagångssätt

Intervjuerna med de bägge socialsekreterarna genomfördes i vuxenhetens lokaler, alltså på respektive arbetsplats och tiden var avsatt med god marginal, ca 60 minuter. Intervjuerna gjordes med hjälp av en intervjuguide uppdelad i fyra olika teman inledning, begreppet integration, förutsättningar och mål/visioner (se bilaga 1). För de olika teman hade vi frågor som vi följde då vi kände oss osäkra inför den friare formen som en diskussion kring teman inneburit. Den kvinnliga intervjupersonen brydde sig inte om att i förväg ta del av frågorna. Den manlige intervjupersonen däremot ville ha intervjuguiden i förväg för att läsa in sig på frågorna. Vid inspelning av intervjuerna använde vi minidisk för att underlätta vårt arbete och inte riskera att missa någon information, samtidigt kunde vi koncentrera oss och vara uppmärksamma på själva intervjupersonen. En annan fördel med att spela in och skriva ut materialet är att vi hade helt andra förutsättningar att i efterhand analysera våra intervjuer. Det negativa med att spela in och det faktum att vi båda har varit närvarande är att respondenten kan känna sig utsatt och i underläge (Repstad 1999 s.70-71). Eftersom alla våra respondenter efter de blivit tillfrågade godkände att vi spelade in intervjun, så valde vi att bortse från denna nackdel. Det har varit viktigt att våra drogberoende respondenter har fått bestämma en plats där de har känt sig hemma, därför har vi tagit stor hänsyn till var de velat att vi skulle träffas. Det blev så att alla dessa intervjuer gjordes i deras hem. Respondenterna i denna grupp har inte haft tillgång till intervjuguiden i förväg då ingen av dessa frågade efter intervjuguiden. Guiden är uppdelad i teman begreppet integration, förutsättningar och mål/visioner (se bilaga 2). Intervjuerna har vi gjort gemensamt och vi har turats om att ställa frågor varannan intervju var. Det har också känts mer som en fördel än en nackdel att vi varit två vid intervjutillfället, då vi kunnat stämna av mot varandra, och att den som inte ställt frågorna kunnat bidra med uppföljningsfrågor. Vi har efter intervjuerna skrivit ut materialet och redigerat det för att få ett

bra skriftspråk, dock utan att ändra intervjupersonernas egna begreppsval. Vi anser inte att det påverkar innehållet i materialet och texten blir dessutom lättare för läsaren att ta till sig.

1.6 Resultatens tillförlitlighet

Vi är medvetna om att våra egna värderingar och kulturella förförståelse kan ha haft betydelse i vår undersökning. En möjlig svaghet i undersökningen är den knappa tid vi har haft till vårt förfogande, och det begränsade antalet intervjuer som vi kunnat göra kan innebära brister i validiteten. De respondenter som vi valde att intervjua från NA kan vara rekommenderade av pga. sin självinsikt och tillfrisknande. Detta kanske kan innebära en snedvridning av resultatet och vi är medvetna om att vi kanske skulle ha fått andra svar av andra respondenter. Våra respondenter bland socialtjänsten kan vidare i sina svar ha utgått från de förväntningar som de trodde vi hade. Dock anser vi att våra intervjuer tillsammans med de övriga informationskällorna ger undersökningen ett gott värde.

1.7 Etiska övervägande

I den första kontakten med respondenterna lämnade vi information om hur intervjun gick till, vem som medverkar, att intervjun spelas in på band och hur lång tid intervjun var, men också att intervjun är frivillig. För att garantera intervjupersonernas anonymitet har vi behandlat allt material konfidentiellt. Vi har ändrat personuppgifter, namn och platser. Det är endast författarna som har tillgång till vilka respondenter verkligen är (Holme & Solvang 1997 s.335). Dock har vi inte kunnat röja vilken ort respondenterna tillhör då hela undersökningen berör Helsingborg.

1.8 Källkritik

Vi har hittat mycket litteratur som handlar om missbruk och om vård av missbrukare. Det mesta av litteraturen tar tyvärr upp väldigt lite om hur man integreras i samhället igen efter ett utanförskap på grund av drogmissbruk. De författare som vi valt att referera till är samtliga väl etablerade i den akademiska världen. Den litteraturen vi använt är således granskad av andra forskare och vi ifrågasätter därför inte litteraturens tillförlitlighet. NA och AA litteraturen som vi läst har gett oss andra perspektiv på begreppet beroende. Vi är medvetna om att NA och AA litteratur inte kan definieras som vetenskaplig text då denna bygger på andra drogberoendes erfarenheter och inte har bearbetats från någon vetenskaplig grund. Då det gäller den informationen vi fått av socialtjänsten är vi medvetna att den kan vara färgad av deras goda intentioner om vård och återanpassning. När det gäller våra respondenter från NA betvivlar vi inte deras trovärdighet. Vi är också medvetna om att man inte kommer ifrån den subjektiva uppfattningen och att det kan ha funnits faktorer i deras omgivning som kan ha påverkat deras svar. Dessa faktorer kan vara att intervju personen har ont om tid och är stressad. Det kan också vara att respondenten är nervös. Men också att den intervjuade svarar på ett sätt som förväntas av personen i fråga.

1.9 Begreppsdefinition

Några av de begrepp vi använder i vår uppsats kan vara svårdefinierade och otydliga. Vi har därför valt att ta en närmare titt på dem för att se vad de står för. Begreppet *beroende* är ett uttryck som används av medlemmarna själv i NA. Vi sätter ordet *drog* före *beroende* för att få en starkare klang som faktiskt ett beroende av droger innebär. Ordet *beroende* kommer från det engelska *addiction* och har en hårdare betydelse på engelska än vad ordet *beroende* har i svenskan. Vi har också valt att använda detta begrepp som synonym till *missbrukare* eller *narkoman*. Inom NA så ser man också alkohol som en drog och man gör ingen skillnad på några sinnesförändrade preparat. NA:s egen förklaring på begreppet *beroende* är, när ens liv kontrolleras av droger. Beskrivningen i NA är att sjukdomen är pågående, fortskridande och omfattar mer än användandet av droger (Anonyma Narkomaner 1998 s.3). Inom NA tror man också att sjukdomen är ärftlig. Sjukdomen uttrycker sig på sätt som ett antisociala sätt och gör upptäckt, diagnos och behandling svårt (a. a). Till skillnad från Anonyma Alkoholister (AA)

så betraktar man sjukdomen mer som en typ av personlighetsstörning. Detta synsätt har även empiriskt stöd (Fridell 1996 s.172).

Ett annat begrepp som används inom NA är *gemenskap*. Med *gemenskap* menar NA att man är en ideell förening av män och kvinnor som lärt sig leva utan droger. Där finns inte heller några inträdesavgifter utan medlemskap bygger endast på en önskan att sluta använda droger (Anonyma Narkomaner 1998 s.10). Många som vi träffade hänvisade även till *gemenskapen* som ett medlemskap inom hela 12-stegsrörelsen, vilket kan innebära Anonyma Alkoholister eller något annat 12-stepsprogram. I Anonyma Narkomaners program uttrycker man i steg två att en del av lösningen på drogproblemet är just *gemenskapen* och stegarbete. *Gemenskapen* i detta fall är att gå på *tillfrisknande* möten. *Gemenskapen* bildas genom de sociala relationer som 12-stepsprogrammet ger och för den delen vad hela 12-stegsrörelsen genererar.

Ett tredje begrepp är ordet *tillfrisknande*. Eftersom Anonyma Narkomaner precis som Anonyma Alkoholister ser *beroendet* som en sjukdom, så är tillfrisknade precis det som mötet (tillfrisknandemöte) handlar om. Man menar att man inte är ansvarig för sin sjukdom men däremot är man ansvarig för sitt *tillfrisknande*. *Tillfrisknad* handlar helt enkel om att tillfriskna från sjukdomen. *Tillfrisknandemöte* är ditt NA medlemmar går och pratar om sina erfarenheter från aktivt beroende och tillfrisknade.

Allwood och Franzén (2000 s.175) refererar till Alsmark och beskriver det fjärde begreppet *integration* som är mer en subjektiv upplevelse av tillhörighet än som något externt analytiskt mätbart och exakt. Han menar då att integration inte handlar om sysselsättning, inkomst, osv. Istället menar Alsmark att integration beskriver en känsla, en subjektiv upplevelse av tillhörighet som i dagens samhälle är kopplat till en bestämd situation i en given tid (a. a). Integration och identitet har ett direkt samband med varandra. Alsmark menar att detta innebär en uppfattning om det egna jagets tillstånd i sammanhanget är en nödvändig del av integration. Identitets uppfattningen förvandlas därför till integrationens grundfråga (a. a).

Vi applicerar begreppet integration på drogberoende då vi anser att denna grupp är mer eller mindre marginaliserade och även ofta utslagna. Vi tycker därför att det är högst relevant att använda begreppet integration för denna grupp. Vi ser överskridandet av gränser mellan marginaliseringsgruppen och *det normativa* som en integration. "*En gräns är en plats för*

mötande, interaktion, förflyttning, tävlan och kamp. Precis som en gräns kan bli ett medel för segregation kan det också bli ett medel för integration (Tuula Helne 2001).

Centralt för vårt syfte är hur Socialtjänsten och medlemmar i NA förhåller sig till begreppet integration. Vår tanke bakom att fråga efter deras egen definition av begreppet, var att se vad som omfattar deras definition samt integrationsdefinitionen av de två olika fälten som socialtjänsten och Anonyma Narkomaner utgör.

1.10 Vidare framställning

I kapitel två tar ger vi en kortfattad beskrivning om vad ett 12-stegs program är. Det tar även upp socialtjänstens policy och målsättningar inom narkomanvården. Kapitel tre redogör för den tidigare forskningen som finns om livet efter ett narkotikamissbruk. Marginalkonflikt, symbolisk interaktionism och kommunikativt handlande är de teorier som använts i arbetet och en beskrivning av dem återföljs i kapitel fyra. Därefter i kapitel fem följer en redovisning och analys av intervjuerna i två avsnitt, ett för drogberoende och ett för socialsekreterare. I sin tur är dessa avsnitt indelade i teman. För drogberoende är det huvudsakliga temat: integration, sociala relationer, trygghet och mål/visioner. För socialsekreterare är däremot temat: integration, trygghet och mål/visioner. I det avslutande kapitel sex finns en sammanfattning och en slutdiskussion, där tankar och frågor som väckts under arbetet gång tas upp och diskuteras.

2. Bakgrund

I den första delen vill vi ge en kort beskrivning av 12-stepsprogrammets historik. Vi vill också beskriva det ur olika perspektiv. I den andra delen vill vi beskriva Helsingborgs stads visioner om drogpolicy. Vi beskriver även vilken policy och vilka målsättningar som finns inom narkomanvården.

2.1 12-Stepsprogram

Anonyma Narkomaner är en rörelse som bygger på självhjälpsgrupper. För att beskriva självhjälpsrörelsen använder vi Anonyma Alkoholister som modell då de dessa varit en förebild och för att det finns mer forskning kring AA än om NA. Det är också Anonyma Alkoholister program som är moderprogram för hela 12-stepsrörelsen. Minnesotamodellen som behandlingsform utmejslades också från Anonyma Alkoholisters 12 steg (Fridell 1996 s.166). AA arbetar med alkoholmissbrukare men vi tror att jämförelsen kan vara läsaren till hjälp för att förstå hur NA fungerar då de generella aspekterna är lika. Det som skiljer programmen åt är identifikationen. Anonyma Narkomaner har ett bredare perspektiv. Identifikationen i NA:s program är beroendet, det allomfattande och avser all stämning- och sinnesförändrande substanser. Tillskillnad från AA som begränsar sig i identifikationen till alkohol (Anonyma Narkomaner 1998).

Den första AA-gruppen bildades i Akron, Ohio, i juni 1935, av Bill Wilson och Robert Smith (Dr. Bob) (Anonyma Alkoholister s.9). Sex månader tidigare hade Bill, genom en plötsligt inre upplevelse, blivit befriad från sitt behov av alkohol. Följden av detta var ett möte med en alkoholiserad vän som hade kontakter med Oxfordrörelsen, en religiös rörelse. Bill hade fått lära sig hur allvarligt och skadligt alkoholismens yttringar var (a. a). Bill hade också under sin avgiftning inspirerats av bl.a. William James bok *The Varieties of religious experience*. Men Bill hade även influerats av Jungs psykoanalys (Fridell 1996 s.166). Bill kunde inte acceptera Oxfordrörelsens teologiska dogmer och deras rigida synsätt men vissa delar av deras filosofi övertygade honom som behovet av en moralisk rannsakan, erkännande av brister, gottgörelse mot andra man skadat, att ge andra stöd och en tro och tillit på Gud, en Gud såsom man själv uppfattar honom (Anonyma Alkoholister s.10). Det tog emellertid flera år för rörelsen att

skapa en egen profil. År 1939 hade man brutit sig ur Oxfordrörelsen och presenterade sig som Alcoholic Anonymous med en bok i samma namn (Fridell 1996 s.167). Enligt Kurtz har Anonyma Alkoholister två olika budskap. Det första är ideologisk, filosofisk, terapeutisk och hämtar inspiration från psykoanalysen. Den andra är religiös med idéer från Oxfordrörelsen. Skillnaden från andra psykologiska behandlingsmetoder är att AA betonar att inte analysera utan att agera och vara. Vidare menar man i AA att synen på individen är att denne inte har en alkoholism utan är alkoholist. Från detta perspektiv tangerar AA:s filosofi också den existentiella psykologin menar Fridell (1996 s.167).

En av de viktigaste aktiviteterna inom AA och som vilket annat 12-stepsprogram som helst är mötet. Mötet kan liknas vid en form av gruppterapi men utan gruppterapeut (Fridell 1996 s.168). Det finns inga krav på att deltagaren måste säga något, utan deltagarna kan förbli tyst. Berättelserna från deltagarna liknas vid livshistorier. Den som är ny rekommenderas att komma dagligen. Deltagarna uppmuntras att lyssna och lära av varandra (a. a). Förnekandet är centralt hos alla beroende och är ett av många sätt att dölja för jaget de fundamentala existentiella problem som finns. På så vis tangerar AA:s filosofi liksom övriga 12-steps program den moderna teorin inom området som affektreglering och självkänsla menar Fridell (a. a). Det öppna mötet, självexponeringen inför andra med liknade erfarenhet och de möjligheter till identifikation detta innebär, leder till en kur mot skam och självnedvärdering (a. a). Ur ett socialpsykologiskt perspektiv blir behandlingsinnehållet i AA en bland andra eklektiska behandlingsformer. Kognitiva förändringar görs och individens självuppfattning förändras (Fridell 1996 s.169). Betoningen på sjukdomsbegreppet gör att individen inte behöver lasta sig själv för sitt användande av droger. Deltagaren rekonstruerar sitt tidigare misslyckande på ett sätt som inte upplevs som kränkande för självkänslan. Tron på en högre kraft är avgörande för att lindra individens skuldbörda, samtidigt som det inger trygghet och hopp (a. a).

2.2 Kommunal missbruksvård - lagstiftning och målsättning

Det finns en särskild narkotikalag i Sverige som säger att det är brottsligt att: Odlas eller tillverka narkotika - sälja, ge bort eller låna ut narkotika - ha narkotika för eget bruk, även om det bara är små mängder - ha narkotika i kroppen. Lagen innebär att samhället säger ett tydligt nej till all narkotika. Kommunfullmäktige i Helsingborg har beslutat att inrätta en lokal Narkotikakommission med uppdrag att inventera narkotika-problematiken ur ett Helsingborgsperspektiv och dels ta fram en handlingsplan med konkreta och långsiktiga förslag. Kommissionen rapporterar att tillgången på olika narkotiska preparat har ökat kraftigt i Helsingborg under senare år. Kommissionen säger att utvecklingen inom den samlade narkotikasituationen i Helsingborg kan komma att slå hårt mot staden framöver delvis beroende på stadens i andra sammanhang så positiva kontinentala läge, men även för att Helsingborg har en viss grad av storstadsprägel. Den liberalare inställningen till droger – som vi vet att många i Skåne har – i förhållande till riket som helhet ger tidigt utslag bland ungdomar som trevande känner på vad livet har att erbjuda. Detta kan sammantaget utgöra ett allvarligt hot för vårt framtida samhälle (Narkotikakommissionen 2002). Kommissionens förslag är att socialtjänstens få en högre prioriteringsgrad till att i första hand stoppa nyrekryteringen bland ungdomarna men också att prioritera kampen mot narkotika och de nya drogerna. Vidare menar man att uppföljningen efter en behandling – med stöd till den enskilde behöver stärkas. Ett närmare samarbete mellan socialtjänsten och frivilligorganisationer bör utvecklas (Narkotikakommissionen 2002).

Enligt de intervjuade inom socialtjänsten är en av vuxenhetens visioner att arbeta för förändrade attityder. Man vill på olika sätt verka för att öka kunskaperna om vad ett missbruk innebär. De menar att ökade kunskaper också ökar beredvilligheten hos folk i allmänhet och ger dessa en större beredskap att bemöta och på olika sätt stödja vuxenhetens klientgrupper i vardagen. Detta skulle även öka förståelsen för att detta är en grupp som det är värt att ordna bostäder, bekosta stöd och behandling för. En annan utgångspunkt är att vuxenheten aldrig ska definiera vad ett "värdigt liv" består i utan det ska klienten göra. När det gäller vuxenhetens policy i arbetet med missbrukare så ska den präglas av god matchning med de behov som finns, samt även bygga på individens aktiva medverkan. En annan policy är lösningar på hemmaplan där klienter ska kunna få behandling i sin egen närmiljö för att på så sätt kunna behålla kontinuitet i sin livssituation och minska den klyfta som finns mellan

behandling och eftervård. Med rehabilitering så menar man att arbetet ska inriktas på åtgärder där den enskildes förmåga till självständighet och livskvalitet ska stärkas. Det finns ett antal olika lagar och förordningar som rör missbruksområdet, men relevanta för den kommunala missbruksvården är Socialtjänstlagen (SoL) och Lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM). I den förstnämnda stadgas målsättning och åtgärder mot missbruk i frivillig form. Av lagtexten (§ 11) framgår det att målet är att *motverka missbruk* av alkohol och droger samt att socialnämnden aktivt ska *sörja för att den enskilde får den hjälp som han behöver för att komma ifrån missbruket*. Av förarbetena ges ingen närmare definition av vad som avses med missbruk men man betonar skyldigheten att hjälpa även de som inte har begärt hjälp, men som behöver det. Här framgår även att socialtjänsten aktivt ska motivera en person - som avbryter planerad behandling – till ett nytt försök (Norström och Thunved 1999).

När det gäller målsättningen inom missbruksvården är det viktigt att definiera vad en lyckad behandlingsinsats är. Resonemanget går kring alkoholister men kan appliceras och är högst relevant för drogberoende. Är målet att *komma ifrån sitt missbruk* detsamma som total nykterhet eller finns det andra kriterier? Målen är intimt förknippade med vilken syn på missbruk som gäller. Man tycker att total nykterhet är ett orealistiskt mål åtminstone när det gäller de tyngsta missbrukarna av alkohol. Det lämnas förslag på flera alternativa mål såsom: förlängning av nyktra perioder, minskad konsumtion, förbättringar i övriga levnadsvillkor (ekonomi, boende m.m.), vilka han menar härigenom uppfyller en humanitär uppgift. (Lindström 1986 s.145). När det gäller våra målsättningar som t.ex. minskad konsumtion, är dessa svår att använda, eftersom kriminaliseringen av all narkotikakonsumtion förutsätter total drogfrihet, vilket många forskare och debattörer menar är ett orealistiskt mål som inte går att uppfylla (Goldberg 1993).

3 Tidigare forskning

3.1 Vägen ut ur missbruket

Inom den narkotikaforskning som vi stött på finns det en stor samstämmighet kring att det är svårt att bryta sig loss från narkotikamissbruk och att misslyckanden är vanliga. De som står på sig i sin vilja att leva ett drogfritt liv kan räkna med att det kan ta flera år innan de uppnår en stabil social och ekonomisk position i "*det vanliga samhället*". Kristiansen beskriver i sin avhandling *Fri från narkotika* hur personer som varit narkotikamissbrukare blivit drogfria, och vad det kan innebära att med erfarenheter av sitt tidigare liv leva socialt integrerat. Kristiansen anger fem förutsättningar som krävs för att narkotikamissbrukare ska kunna bli fria från sina missbruk. Till att börja med innebär det att de hade ändrat sina uppfattningar om narkotika, hade slutat att använda narkotika samt brutit sig loss från narkotikakretsarna. Viktigt var också att man har sociala kontakter som stöder förändringssträvandena och att man slutligen bygger upp en stabil position – att bli någon i "*det vanliga samhället*" (Kristiansen 2000, s.208).

De narkotikamissbrukare som lyckades bryta sig loss från missbruket och förbli varaktigt fria från sitt missbruk fick skapa sig en ny identitet. Kristiansens intervjupersoner vittnar om att deras nya identitet som före detta missbrukare både kunde vara positiv som negativ. Ett problem som uppstår inför det drogfria livet är marginalkonflikten då missbrukaren inte längre har något fast förankring varken i missbrukarvärlden eller i den etablerade, detta skapar en osäkerhet inför om de ska klara av att förändra sina liv och börja leva utan narkotika (Kristiansen 2000 s.42). Kristiansen refererar till Bergmark och Oscarsson som menar att när en människa förändrar sitt liv, så väljer hon att handla på ett sätt som inte är i *harmoni med hennes identitet*. Denna typ av handlingar kallas för *diskontinuerliga handlingar* vilket innebär att individen väljer att vara någon annan än den hon är eller har varit (Kristiansen 2000 s.63).

Av Kristiansens avhandling framgår det också att många missbrukare inte bara har ovana att möta tillvaron som drogfria utan att de var oroliga för omgivningens bemötande, oavsett om personer de mötte hade kännedom om deras bakgrund eller ej. Flera berättar om känslor av

utanförskap och en oro att inte bli accepterade. Många kunde känna skam- skuld- och mindervärdes känslor och undersökningsresultaten visar att det tog lång tid för personerna innan de upplevde sina positioner i *det vanliga samhället* som stabila. En av de faktorer som Kristiansen anser utgöra en grundförutsättning för att leva ett socialt integrerat liv är att ha en fast bostad och legal försörjning. Dessutom har det också en identitetsförstärkande betydelse. En annan viktig faktor som intervju personerna berättar om och som hade störst betydelse för om de lyckades förändra sina liv, var relationerna till andra människor. De menar att utan relationer till människor som gav dem uppbackning i deras strävanden att bygga upp en drogfri tillvaro och utan människor som bemötte dem utifrån de som de var och inte utifrån de som de hade varit, hade de förmodligen inte klarat av att lämna missbruket (Kristiansen 2000 s.209). För många blev stödet från anhöriga och en del fall socialarbetare väldigt betydelsefullt för förändringen av sina liv. Många valde också att engagera sig i ideologiska organisationer som exempelvis NA. För flera av intervju personerna blev relationerna till andra människor som också varit narkotikamissbrukare väldigt viktigt. Detta berodde inte längre primärt på att de behövde hjälp för att stå emot ett sug efter droger utan snarare att de kände tillhörighet med de människor som de mötte genom t.ex. NA och att de vill fortsätta utvecklas personligt.

Kristiansen menar att NA spelar en viktig roll så tillvida att människorna kommer in i ett socialt sammanhang där de inte behöver dölja sin bakgrund eftersom de möter människor som accepterar dem och som är övertygade om att förändring är möjlig. Med tiden breddades och fördjupades deras kontakter med människor i samhället och för vissa blev det till och med viktigt att lämna rollen som före detta missbrukare, eftersom den upplevdes som en stämpling. Kristiansen menar att identiteten som före detta missbrukare fungerade som en övergångsidentitet och missbruket var nu något som man hade lämnat bakom sig. Men för de som fortfarande är engagerade i NA och strävar att leva efter tolvstegsprogrammet är identiteten som före detta missbrukare något som är av betydelse för meningsskapandet.

En annan forskare som studerat vägen ut ur missbruket är Bengt Svensson (1996). Man kan i likhet med Kristiansens avhandling se vikten av ett socialt nätverk och sociala relationer för att integrering i samhället ska bli möjligt. Svensson pratar om olika sociala världar när han jämför den narkomana världen med den etablerade. När en missbrukare bestämmer sig för att sluta så är han mycket etablerad i missbrukarvärlden och saknar därför oftast anknytningspunkter utanför den världen. Svensson pekar på hur viktigt det är att bli bemött

och mottagen av omgivningen i den drogfria världen för att inträdet ska fungera. Svensson använder sig av uttrycket inbrytningsförsök när han försöker beskriva den före detta narkomanens kamp för att etablera sig i en ny social värld. Han målar upp en tydlig metafor när han beskriver narkomanen som försöker göra ett inbrytningsförsök, med ett föremål som kastas upp på stranden, men sen spolats tillbaka ut i havet igen eftersom ingen plockar upp dem. Det kan ses som ett försök som inte fått fäste och som lett till marginaliserad tid mellan narkomanens föra värld och "den vanliga världen". Det är när ensamheten, sysslolösheten, strukturlösheten, bristen på pengar har gnagt på självkänslan som de återgår till sitt gamla liv i missbruket (Svensson 1996 s.375). Enligt några av Svenssons intervjupersoner så leder mötet med det etablerade samhället till en känsla av skam vilket skapar ett utanförskap, en känsla av inte höra hit. Svensson menar att den som håller på att försöka etablera sig i en ny social värld befinner sig i en marginalposition och är då särskilt känslig för hur han blir bemött av andra. För att mötet ska upplevas som tillfredsställande måste han/hon uppleva sig som respekterad av motparten (Svensson 1996 s.374). Det är vad Kristiansen menar när han säger att en narkoman som försöker träda in i samhället igen måste ha någon som tror på honom och ger uppbackning. För att det ska bli förändring som gör integration möjlig så refererar Svensson (1996) till Biernacki som säger:

För att förändra sina liv med framgång måste narkomanerna ge sig in i nya sociala världar, forma nya identiteter och perspektiv där narkoman identiteten utesluts eller dramatiskt tonas ner. På samma gång måste omgivningen acceptera de före detta missbrukarna som personer som inte längre är narkomaner och handla gentemot dem i förhållande till de nya vanliga identiteter som de visar upp (Svensson 1996 s.365).

Svensson antyder precis som Kristiansen att det finns vissa grundelement som måste till för att man ska kunna leva ett socialt integrerat liv. Det som Svensson syftar på är att man har en bostad och ett arbete. Något som också underlättar integration är att man har en förebild som håller en kvar i den nya sociala världen. Några exempel som Svenssons respondenter ger är familjemedlemmar, flickvänner eller socialarbetare av olika slag, men skulle dessa dra sig undan finns risk för att stabiliteten vacklar. Även Svensson uppfattar NA och AA som nya sociala världar. En ny social gemenskap där man får en hemhörighet i något som står utanför narkotikavärlden och familjevärlden. Svensson ser 12-stepsprogrammet som en övergångsgemenskap som kan ge nya kompetenser och leda vidare till nya sociala världar, och samtidigt finnas kvar i bakgrunden som tillfälliga asylor när motgångar hopar sig i den

nya sociala världen (Svensson 1996 s.366). Av Svenssons tio respondenter är det bara en som lyckats med bedriften att lämna missbrukarvärlden. Svensson frågar sig hur han lyckats komma in i "det normala samhället" igen? Visserligen har denne individs hemhörighet i narkomanvärlden varit begränsad eftersom han under längre perioder varit drogfri, men han är också den ende som valt att engagera sig i AA och NA.

Anette Skårner är en annan forskare som har undersökt vilken betydelse de sociala relationerna inom ett socialt nätverk har i en narkotikamissbrukares liv och för deras väg ut ur missbruket. Skårner utgår också precis som Svensson från att missbrukare deltar i olika sociala världar, där var och en av dem reflekterar olika sociala identiteter. Den dubbla tillhörigheten är särskilt tydlig under processen in i och ut ur ett missbruk. Enligt Skårner kännetecknas ett dubbelliv av ständig och konfliktfylld omställning mellan olika liv. Detta skapar en kluvenhet eller ett existentiellt främlingskap och utanförskap i förhållande till vad som brukar kallas *ett vanligt liv* (Skårner 2001 s.279). Om man vill bli fri från sitt missbruk så anser Skårner att det är av betydelse att man gör sig fri från den sociala värld som missbruket ingår i. För ju större involvering i missbrukarvärlden, desto större tomrum när de aktiviteter och relationer som missbruket skapar måste överges. Skårner anser det vara viktigt med det psykologiskt betydelsefulla relationella band som mer eller mindre aktivt bidrar till att man inte försvinner helt in i missbruksvärlden. Engagemang och förpliktelser i "det vanliga livet" ser Skårner som en återhållande kraft på missbruket, men också att det kan innebära problem i form interpersonella konfrontationer, lojalitetskonflikter och moraliska konflikter (Skårner 2001 s.280-281). Precis som Kristiansen och Svensson anser Skårner också att något att engagera sig i t ex arbete, barn och familj är ett villkor för att man ska kunna träda in i *det vanliga samhället* igen. Andra viktiga faktorer som kommer fram i Skårners intervjupersoners berättelser är att stöd och feedback är viktigt för att ett inträde i det drogfria livet ska fungera. Många har möts av fördömande och negativ kritik när de missbrukat, men har sällan fått uppmuntran och bekräftelse när de varit drogfria. Många berättar om en stark ensamhet i det drogfria livet och denna ensamhet och osäkerhet man känner i nya relationer är oftast en viktig anledning för att söka sig tillbaka till den välkända missbrukarvärlden. Den drogfria gemenskap som finns tillgänglig erbjuder i allmänhet inte ett fullt ut tillräckligt alternativ till missbrukarvärlden. Nätverket kan vara litet, det är inte säkert att man träffas så ofta av olika skäl och relationerna kan vara tilltufsade av tiden i missbruk. Ett socialt nätverk som domineras av familj och nära släkt innebär också begränsningar. Man behöver oftast andra människor att umgås med och göra saker tillsammans med. Frånvaro av arbete och

arbetsgemenskap skapar ett stort tomrum. Osäkerheten och skammen bidrar till att man söker sig till de trygga säkra relationer som finns, de som redan *vet*. Precis som man försöker dölja sig och upprätthålla fasaden för de närstående när man missbrukar, försöker man när man är drogfri upprätthålla fasaden och dölja sitt förflutna i nya sociala sammanhang (Skårner 2001 s.282). Skårner beskriver att undandragandet från knarkvärlden tyvärr inte motsvaras av inträde i andra gemenskaper. Många försöker närma sig den vanliga världen som de delvis idealiserar, men var köper de inträdesbiljett? Många respondenter beskriver sin livssituation som Skårner tolkar att *noll är bättre än minus* man vet hur man absolut inte vill leva längre, men man vet inte riktigt vad man vill göra istället och man har inga tillgängliga aktivitetsarenor i vardagen (Skårner 2001 s.283). Anknytningen till ett vanligt liv är för de flesta missbrukarna svagt både socialt och psykologiskt, och det finns i deras nätverk få och svaga länkar in i det drogfria samhället. För de som blivit drogfria och lever ett socialt liv så anser Skårner att det centrala har varit tillgången till något välfungerande gemenskap som varit möjlig att expandera för att fylla tomrummet efter drogerna, och användbar för att balansera konfliktfyllda och ambivalenta relationer till anhöriga. För några av respondenterna har inträde i kyrkan eller någon annan religiös rörelse varit den gemenskap som har expanderat den drogfria gemenskapen och på så sätt underlättat ett inträde i samhället (Skårner 2001 s.291). En betydande majoritet av Skårners informanter säger uttryckligen att de skulle vilja utöka och eller förändra sina sociala nätverk. De flesta vill vinna tillträde till eller expandera relationer och sociala världar utanför missbrukarlivet (Skårner 2001 s.297). Men många har ingen aning om hur de ska träffa nya människor. Många av respondenterna uttryckte också känsla av inte bara utanförskap, utan även en känsla av att vara speciell och annorlunda än andra människor. Tendensen att antingen identifiera sig med andra människor eller tvärtom uppleva sig annorlunda är intimt förknippad med öppenhet och slutenhet. Missbrukar identiteten har knappast något högt socialt värde, därför vet inte många vad de ska referera till när de söker kontakt. Skårner tycker att det är viktigt med att det finns en *isomorfi*, en likhet i något avseende mellan parterna för att nya sociala band ska knytas. Skårner anser att det blir svårt att ändra på sig själv och ta en plats i det drogfria samhället om man inte får tillgång till nya relationer som kan bekräfta den nya rollen och identiteten.

I tidigare forskning har vi sett att ett liv utan droger innebär en förändrad livssituation. Då normer förändras så sker det även en förändring av attityder och tidigare förhållningssätt. Blomgren (1974) skriver, att sluta vara narkoman innebär en omställning av hela individens livssituation, ett brytande av den pseudoidentitet individen funnit i missbrukargruppen, och ett

sökande efter nya roller och en ny identitet, som medlem i det samhälle han tidigare föraktat, och som föraktat honom (Blomgren 1974 s.36). I och med att individen bestämmer sig för att sluta missbruka narkotika befinner han sig i en situation, då han är på väg från sin tidigare grupp och livet där till en ny grupp och ett liv i denna grupp. Blomgren menar att det finns en period då individen befinner sig mitt emellan dessa två grupper, utan någon djupare förankring i någon av dem (Blomgren 1974 s.2). De yttre förutsättningarna för en marginalkonflikt är att det finns minst två grupper, vilka skiljer sig i något eller några avseenden såsom språk, kultur, politisk eller religiös tillhörighet, normer eller värderingar. Majoritetsgruppen upplevs oftast äga större prestige och makt än minoritetsgruppen. Bemötandena från omgivningens sida kan leda till misstro mot andra och tvivel på sig själv och mindervärdighetskänslor. För att undvika de svårigheter marginalsituationen skapar kan han komma att isolera sig från kontakter med omgivningen eller bara umgås med människor som befinner sig i en likartad situation som hon själv (Blomgren 1974 s.37-39). Blomgren (1974) hänvisar till Gordon-Grosins som menar att marginalkonflikten i första hand är en identitetskonflikt, vilket medför relativt stora anpassningsproblem som existerar som en psykisk kamp i tillvaron, en kamp som avser att tillfredsställa individens intresse av att etablera sig som en fullvärdig människa i samhället (Blomgren 1974 s.42). En identitet som narkoman och en identitet som samhällsmedlem är under olika skeden av individens utveckling viktiga eftersom de utgör själva grunden för individens upplevelse och värdering av sig själv. Då individen söker en ny roll i samhället, kan en social identitet som samhällsmedlem komma att ersätta en djupare och mer personlig identitet. Det viktiga för personens värdering av sig själv blir omgivningens reaktioner på hans handlande i den nya rollen (Blomgren 1974 s.89). Den nya situationen präglas av osäkerhet. Tillvaron är okänd och odifferentierad, individen träder in i en för honom ny grupp, med vilken han under en lång och oftast kritisk period av sitt liv, haft få eller inga kontakter. Detta är enligt Blomgren en viktig aspekt av den så kallade återanpassningsprocessen (a. a).

Berit Andersson och Mats Hilde (1993 s.40) beskriver *vägen ut* som i huvudsak en social process. Att sluta använda droger är inte bara att sluta använda utan det innebär också att frigöra sig från de ekonomiska och sociala relationer de inneburit. Det som blir väsentligt i det nya livet är att inordna sig i nya sociala sammanhang, ett nytt sätt att leva, skapa nya relationer. Hur sker då denna förändring? I deras undersökning framkommer det att individen påverkas av vilken förklaringsmodell och lösningar som behandlingen eller andra myndigheter tillhandahåller. *Såväl individens självförståelse som valet av strategier mot*

missbruket är relaterade till den vokabulär man tillägnat sig i sjukvård, kriminalvård eller sjukvård. (Andersson & Hilde 1993 s.73). De gör i sin undersökning slutsatsen att vilken förklaringsmodell man än utsätts för så påverkar det också hur man rekonstruerar sitt liv och att en typ av förklaringsmodell inte kan appliceras generellt på alla drogberoende. De olika förklaringsmodellerna bygger på olika idéer och har därför olika sätt att se på vilken identitet som bör råda och vilka strategier och lösningar som bör appliceras på individen. Behandlingsmodeller bygger på någon typ av förklaringsmodell (a. a).

3.2 Sammanfattning av tidigare forskning

Alla författarna som vi har refererat till visar med sin forskning att när man väl valt att lämna sitt liv i missbruk och ändrar livsstil så hamnar man ofrivilligt mellan två världar. Genomgående i allas forskning kan vi se att respondenterna pratar om samma problem när det gäller deras ingång i *det vanliga samhället*. Problem som dem flesta pratar om och som också är detsamma i de olika avhandlingarna är att man ofta kände ett utanförskap. Det är också för många missbrukare som kommer ut ur ett missbruk vanligt att de känner skuld- skam- och mindervärdeskänslor på grund av deras tidigare leverne. Annat som kan försvåra en återgång till ett vanligt liv är alla skulder som många dragit på sig. Detta kan få konsekvenser när man ska söka egen bostad. Det som också kommer fram i de olika författarnas empiri är att det under tiden man står mellan de två världarna så är det otroligt viktigt att man får stöd vare sig det är av en socialsekreterare eller familjen. Många betonar betydelsen av att känna sig accepterad och bli sedd för den man är och inte har varit.

Det uppstår en marginalkonflikt som Blomgren kallar det. Av den forskningen som vi tagit del av är det Blomgren (1974) som mest fördjupar sig i marginalkonflikten. Blomgren menar att svårigheter i marginalsituationen kan innebära att man isolerar sig från kontakter med omgivningen eller att man enbart umgås med människor i en likartad situation, exempelvis NA. Blomgren anser att ett stort engagemang i NA kan vara ett tecken på marginalkonflikt. Kristiansen anser att ett engagemang i NA för det första innebär att en drogberoende kommer in i ett socialt sammanhang och för det andra att de inte behöver dölja sina bakgrunder. Kristiansen kan däremot inte se att de som engagerar sig i NA skulle ge uttryck för marginalkonflikter. Istället kan det betraktas som uttryck för upplevelser av marginalitet pga. deras missbruksbakgrunder (Kristiansen 2000 s.215).

Skårner påpekar att stöd, uppbackning och acceptans har varit avgörande för att man ska klara att lämna missbruket och bygga upp en drogfri tillvaro i samhället. För många av Skårners respondenter så var det väldigt viktigt, speciellt under övergångsfasen, med människor som trodde på dem. Oftast var de människor som blev viktiga i drogpersonernas liv människor utanför familjen som arbetskompisar, idrottsvänner eller kyrkliga vänner. Svensson och Kristiansen säger att omgivningens bemötande kan vara viktigt men att bostad och arbete ändå måste ses som grundläggande eftersom de är attraherande krafter, sådant som drar en till *den vanliga världen*.

4 Teori

4.1 Inledning

Den teoretiska ram som vi har valt för denna uppsats innebär att vi kommer att utgå från begreppet marginalkonflikt, som blir tillämpligt när vi ska belysa de symptom som vanligtvis visar sig i ett tillstånd då man inte känner hemhörighet någonstans. Vi kommer även att använda oss av symboliska interaktionistiska begrepp såsom G H Meads signifikanta andra, generaliserande andra och rollövertagande. Även Habermas begrepp om kommunikativt handlande kommer vi att beröra. Vi har ur teorierna valt att plocka ut de delar som vi anser vara mest väsentliga för vårt syfte. Vi kommer att inleda med att förklara marginalitetsbegreppet, för att sedan fortsätta med Meads symbolisk interaktionism och därefter med Habermas kommunikativt handlande.

4.2 Marginalitetskonflikt

Robert Park var den förste att i sociologiskt sammanhang knyta an till begreppet marginalitet han lanserade också begreppet, den marginella människan. Under beteckningen sociologi sägs en individs eller gruppens marginalitet vara att delvis ha en tillhörighet till två olika samhällen eller kulturer men inte vara integrerad i någon av dem. Park beskriver den marginella människan som: (Svedberg 1995 s.12).

En kulturell hybrid, en människa som lever i två åskilda kulturer och traditioner och som inte är villig, inte ens om det är möjligt, att bryta med sitt förflutna och dess traditioner. I det nya samhället där han nu försöker finna en plats blir han inte helt accepterad på grund av fördomar. Det är en människa som återfinns i gränslandet mellan två kulturer och två samhällen som aldrig helt sammansmält (Svedberg 1995 s.12).

Stonequist som Svedberg refererar till utvecklade begreppet och gav det större precision och delvis nya element. Begreppet kom fortfarande att röra positioner mellan två poler men nu med en mer renodlad socialpsykologisk och psykologisk innebörd. Den marginella människan definieras av Stonequist som:

En människa som utifrån en psykologiskt osäker position måste uppnå en balans mellan två världar. I denna människa återfinns det oförenliga och det harmoniserande, det som driver tillbaka och det som attraherar hos båda dessa världar. Och oftast så dominerar den ena världen över den andra. (Svedberg 1995 s.22).

Stonequist kallar den marginella individen för en dual personlighet och med ett dubbelt medvetande. Han betonar för det första marginalitetens dynamiska aspekt och för det andra att marginaliteten kan vara mer eller mindre omfattande. Han framhäver processen som för individen kan sägas bestå av tre faser: introduktion i två kulturer, kris och anpassning. Stonequist tillstår att marginalitetens effekter för vissa inte är av avgörande slag och att den för andra är övergående. Författaren tenderar ändå att överbetona den marginella ställningens effekt på personligheten, särskilt djupet och varaktigheten (Svedberg 1995 s.22).

Stonequists arbete har utgjort utgångspunkten för många andra forskare och väsentlig kunskap sprang fram ur inriktningen. Blomgren (1974) har till exempel använt sig av begreppet i sin rapport om narkomaner som frivilligt genomgått behandling. Blomgren resonerar hur kopplingen mellan vad författaren kallar marginalkonflikter och marginalsymptom kan se ut. Blomgren beskriver i sin rapport hur de flesta av de behandlade narkomanerna under en uppföljningsperiod uppvisade ett flertal marginalsymptom. De marginalsymptom han undersöker utgår från Stonequist och är följande:

1. **Dubbel självuppfattning och identitet:** Individen ser sig själv dels ur den gamla gruppens synvinkel, dels ur den nya gruppens synvinkel. Den före detta narkomanen identifierar sig både som narkoman och medlem i den icke avvikande gruppen.
2. **Ambivalens i attityden gentemot ”det nya livet” och det ”gamla livet”:** Individen uppfattar i ena stunden sitt tidigare liv i negativa termer, medan han i den andra stunden längtar tillbaka till det gamla livet, vilket blir en älskad tillflyktsort som man känner igen och ger tröst. En liknande ambivalens kan finnas i den nya livssituationen. Det nya livet blir idealiserat och efterlängtat samtidigt som det upplevs som något hatat och föraktat.

3. **Överdriven självmedvetenhet:** Individen är medveten om att han står mellan två grupper och är ständigt fokuserad på varje gruppattityd och relationen till dessa. Osäkerheten i den nya situationen medför hos individen ett behov att ständigt ge akt på sig själv i relationen till främst majoritetsgruppens medlemmar. Individen är känslig om sin grupptillhörighet.
4. **Översocialt beteende:** Individen har en tendens att gå till ytterligheter. Han känner inte till de nya sociala spelens nyanser och i en strävan att för sig själv och andra visa att han kan leva upp till de sociala normerna, kan han komma att uppträda demonstrativt socialt.
5. **Ökad sårbarhet:** Marginalmänniskan reagerar kraftigt på attityder eller antydningar från majoritetsgruppen, antydningar som gäller dels individens nuvarande livssituation, men också individens tidigare livssituation. Han känner lätt sin roll i majoritetsgruppen som hotad och reagerar häftigt på antydningar som ifrågasätter dugligheten i denna roll.
6. **Tendens att dra sig tillbaka och isolera sig:** Marginalmänniskan upplever ofta den nya gruppen som fientlig och aggressiv, vilket medför att han drar sig tillbaka och isolerar sig. Han upplever de andras förakt, upptar det och upplever sig underlägsen och misslyckad.
7. **Tendens att dra sig till grupper och människor som befinner sig i en likartad situation:** Det tycks vara en naturlig tendens hos marginalmänniskan att sluta sig till grupper av likställda, där han kan känna sig något mer trygg och få en viss avlastning av sina problem.

Blomgren menar att olika individer handskas med sin potentiella marginalkonflikt på mycket olika sätt. Olika faktorer som författaren menar påverkar längden och intensiteten av marginalkonflikten kan nämnas missbrukets längd, den sociala planeringen och utslussningen från behandlingshemmet (Blomgren 1974 s.43-47).

4.3 Symbolisk interaktionism

Av de samspelspartners som människan möter i sitt liv är vissa mer betydelsefulla än andra. Meads socialpsykologi bygger på föreställningen att människan är ett samhälligt väsen och att hon utvecklar sin individualitet mot bakgrund av ett konkret samhälle. Hon utgår från att det finns en social struktur i form av t ex institutioner och roller som påverkar människors tänkande och handlande (Hilte 1996 s.111).

Meads grundläggande uppfattning är att människans jag växer fram i samspel med andra. Den reflexiva intelligensen eller förmågan att se sig själv ur den andres perspektiv kallar Mead för rollövertagande. Rollövertagandet har i Meads tänkande en motsvarighet inom den enskilde individens medvetande där det finns både en subjekt- och objektaspekt. Mead talar om de båda aspekterna i termer av ett I (jag) och ett Me (mig). *Jag* är den spontana och handlande aspekten som har relationer med andra människor, medan *Mig* står för reflekterandet över de reaktioner och bilder som förmedlas i samspelsrelationerna (Hilte 1996 s.113).

Individer som ingår i en interaktion mellan två personer kan ta den konkreta andres roll. I ett förhållande till större grupper måste man föreställa sig gruppens generella reaktion. Det att föreställa sig reaktionerna hos en grupp, ett kollektiv eller storsamhälle kallar Mead för att överta *den generaliserande andres roll*. I socialisationens tidiga stadier sker rollövertagandet genom konkreta roller, där barnet på ett grundläggande sätt lär sig att vara en annan inför sig själv. Senare utvecklas förmågan att överta den generaliserande andres roll, som motsvarar de allmänt utbredda normerna och värderingarna i samhället. (Andersen & Kaspersen 1999 s.141).

Alla de rollövertaganden vi gör och de bilder vi får av oss själva i olika situationer väger inte lika tungt. De rollövertaganden vi gör i relation till våra signifikanta andra, t ex föräldrar, syskon och kamrater har större betydelse för vår självuppfattning än de vi gör i skolan, på arbetsplatsen eller i affären. Men de signifikanta andra behöver inte finnas i personens omedelbara närhet. En person kan utföra och värdera sina rollövertaganden i relation till andra än de som ingår den egna gruppen. Även om personen ingår i en medlemsgrupp så kan han tolka sina handlingar och känslor i ljuset av vad andra människor tycker, människor som tillhör personens referensgrupp (Hilte 1996 s.114).

4.4 Kommunikativt handlande och livsvärlden

Habermas menar att mening, solidaritet och personlig identitet inte kan frambringas på kommersiell eller administrativ väg, utan endast genom språklig kommunikation innanför en livsvärld. Habermas vill med sitt begrepp kommunikativt handlande ta upp förutsättningarna för att uppnå samförstånd, framförallt utifrån kriterierna sanning, moralisk riktighet och personlig uppriktighet. Habermas ser den kommunikativa handlingen som ett medel för att nå samförstånd på både en individ som på en makronivå. För Habermas är livsvärlden en uppsättning betydelsemönster som utgör bakgrunden för det kommunikativa handlandet. Livsvärlden med kulturen, sociala normer, moral och människans personliga identitet är knutna till helt andra principer för handlingar och integration än systemet med dess styrningsmedier. Systemet som Habermas menar är det ekonomiska och politiskt - administrativa som är underkastat styrningsmedierna pengar och makt, utifrån kraven på funktionsförmåga och effektivitet (Andersen & Kaspersen 1999 s.390- 391).

Livsvärlden är världen sett ur ett deltagarperspektiv, och den är strukturerad av meningsfulla symboler som förmedlas genom språklig, förståelseorienterad kommunikation. Här bygger handlingskoordination och integration på konsensus, som bildas kommunikativt genom erkännandet av giltigheten i språkliga utsagor. Det rör sig om social integration. Man handlar utifrån samtycket om situationstolkningar, handlingsmål, moral och självförståelse, en konsensus som baseras på språklig förmedlad kommunikation (a. a s.392).

Iden med kommunikativ handling är att samtalet är en form av social handling, och om samtalet ska vara rationellt måste riktigheten i det som sägs kunna motiveras med argument. Habermas menar att man kan skilja mellan tre former av talhandlingar: konstaterande (vad som är), regulativa (hur man bör handla) och expressiva (vad man upplever). Till dessa svarar tre typer av rationell motiverad giltighet: sanning, moralisk riktighet och sannfärdighet (uppriktighet). Språkets djupaste innebörd är att genom språkliga förnuftiga diskussioner skapa ett samförstånd (a. a s.392-393).

5 Empiri och analys

5.1 NA medlemmar

Först vill vi mycket kort presentera respondenterna som är medlemmar i Anonyma Narkomaner. Marie och Dennis har mellan fyra och åtta års drogfri tid. Lena och Roger har drygt ett år vardera. Intervjuerna har gjorts i respektive hem efter eget önskemål. Dessa namn är fingerade.

5.1.1 Integration

Integration har för oss varit en central del i vår undersökning för att förstå passagen mellan två olika sätt att leva. Alsmark beskriver integration som både något mätbart och exakt i form av sysselsättning och inkomst, men också som en känsla, en subjektiv upplevelse av tillhörighet kopplat till en bestämd situation i en given tid (Allwood och Franzén 2000 s.175).

Våra drogberoende respondenter associerar begreppet integration som en återanpassning. Men att en återpassning är beroende på hur mycket individen själv satsar. För att integrationen ska bli framgångsrik är skapandet av en identitet och igenkännandet hos andra viktigt menar respondenterna. När NA-medlemmarna pratar om NA ur ett integrations perspektiv så är NA ett forum för samhörighet och identifikation. Respondenterna beskriver integrationsredskapen man får genom NA på olika sätt. En säger att man får ett nytt sätt att tänka som ger en nya perspektiv på livet. En annan säger att man får förstahands information på vilka problem man kan stöta på i en integrations process. Ytterligare en annan beskriver NA som nycklar vilket öppnar dörrar ut i samhället.

Alsmark utvecklar sitt resonemang till att integration och identitet har ett direkt samband med varandra. För att individen ska integreras bör denna förenas och få en viss uppfattning om i vilket sammanhang detta ska ske. Uppfattningen om jagets tillstånd i sammanhanget är nödvändig i integrationen. Identitetsuppfattningen förvandlas därför till integrationens grundfråga menar Alsmark (Allwood och Franzén 2000 s.176). I NA återskapas en ny

identitet som utgår från sjukdomsbegreppet *beroende*, vilket också kan vara förutsättningen för nya referensramar. Lena säger så här:

Det är många som inte har blivit återanpassade i NA. Men det är också många som går utbildning, skaffat jobb och använder sina erfarenheter till att hjälpa andra. Utan NA hade jag inte kunnat återanpassas. Jag har fått ett nytt perspektiv på mitt liv och den problematik som jag har.

Kristiansen (2000) säger att de som lyckades bryta sig loss från missbruket fick skapa sig en ny identitet. Vid en marginalkonflikt vet den drogberoende inte vilken värld hon tillhör, missbrukarvärlden eller den etablerade världen. Ett sådant scenarium skapar en osäkerhet inför om man ska klara ett drogfritt liv. Två av respondenterna pratar om hur viktig identifikationen varit och därmed en förståelse och ny identitet. Dennis säger så här om att berätta om sina drogfria erfarenheter till nykomlingar i NA:

På så sätt kan man säga att det är en form av integration för den nya medlemmen, genom äldre medlemmars delade erfarenhet som varit med i många år och skaffat sig ett liv. På så sätt kan en nykomling få sig en förstahands erfarenhet om vad det innebär att skapa sig ett liv, eftersom de både kan relatera till det gamla livet som dem har haft ihop. Gamla medlemmar är viktiga i början och för att bygga bryggan över till det vanliga sociala livet, glappet blir inte så stort som om en drogberoende hade kommit rakt ut till någon som aldrig använt droger/.../. Det är inget magiskt trollspö som den här äldre medlemmen knackar på axeln på den här nyare medlemmen. Den nya medlemmen får i alla fall se att det finns en möjlighet som man oftast inte tror på, att det går som drogfri. Han möter ju sina problem om han ska skaffa ett jobb, eller hur han ska göra på en anställnings intervju och sånt där, det får han gå genom själv. Skillnaden är att han har det som han kanske inte hade haft annars. Det är ju första hands information av andra före detta beroende, hur det kan gå till och vilka problem som kan dyka upp på vägen, så det är ju en hjälp och en stöttning på det sättet. För ofta känner sig nykomlingen missförstådd under den kritiska tiden.

Detta stöd kan minska osäkerheten under en marginalkonflikt. Identifikationen ger en identitet med andra beroende och skapar därmed andra förutsättningar för den beroende. Detta understryker också det tidigare resonemang om att identiteten hör ihop med integration och därmed sätts identiteten i ett sammanhang. Främst genom att NA medlemmens självkänsla förändras med en rekonstruktion av sitt tidigare liv och ett nytt sätt att tänka (Fridell 1996 s.169). Dennis säger också att man som nykomling är utsatt och lätt kan missförstås. Blomberg menar att ett av marginalsymptomen är en ökad sårbarhet där marginalpersonen ofta överreagerar situationer (Blomgren 1974 s.43-47). De andra respondenterna har ungefär

samma uppfattning, att det många gånger är lätt att överreagera på attityder från andra människor.

För många före detta missbrukare kan ens gamla liv te sig som väldigt bortkastat och meningslöst. En av våra respondenter ser inte sina erfarenheter i missbruket som meningslösa, snarare säger han, hade jag inte missbrukat hade jag inte varit där jag är idag. Med det perspektivet kan till synes meningslösa upplevelser och handlingar få en djup existentiell mening. Människan är en intentionell meningsskapande varelse som finner mening för sitt liv genom sina tolkningar av sitt förhållande till sin sociala och samhälliga omgivning. Dessa tolkningar formar hennes medvetande om sig själv och tillvaron d.v.s. identiteten. Identiteten är inte fast konstituerad utan kan förändras beroende på hur individen tolkar sina sociala och samhälliga förhållanden. Med andra ord är identiteten en konstruktion som människan gör utifrån den mening hon ger sitt förhållande till människor i sin omgivning och position i samhället. Det betyder att förutom social interaktion, så får såväl samhälliga föreställningar, normer och värderingar som de materiella villkor som omger människans liv betydelse för identitetsskapandet. Identiteten är grunden för hur människan väljer att handla och forma sin livsstil (Kristiansen 2000 s.220).

Hur det tidigare missbruket sett ut är också avgörande för vilka förutsättningar man har. Skårner (2001) säger att noll är bättre än minus, vilket innebär att en drogberoende vet absolut hur den inte vill leva, men vet inte vad den ska göra i stället, de har svaga länkar in i samhället. Olika förutsättningar avgör hur långt borta man är från aktivitetens arenor. I Svenssons avhandling *pundare, jonkare och andra* (1996) är det en av Svenssons alla respondenter som lyckas bli drogfri. Han är också den enda som är engagerad i NA och AA. Men Svensson menar att engagemanget inte är det avgörande utan det att han inte var så etablerad i missbrukar världen, detta hade större betydelse för att han skulle klara sig drogfri. Marie säger så här om sina egna erfarenheter när det gäller ens förutsättningar för att komma tillbaka.

Det är beroende på hur missbruket sett ut, hur långt bort ifrån det vardagliga livet man har kommit med drogerna.

Enligt Marie så kan det vara lättare att integreras in samhället och ett drogfritt liv om man deltar i vissa arenor som Skårner pratar om, ett exempel kan vara att man kanske trots intensivt missbruk lyckas behålla ett jobb eller en lägenhet.

I tidigare forskning är man överens om att sociala relationer är nödvändiga för att förbli drogfri och för att underlätta integration i samhället. Två av våra respondenter bekräftar också detta. Marie förklarar:

Jag skulle vilja beskriva hela NA som nycklar till en samhälls integration. Jag tror inte NA i sig självt är den slutgiltiga integrationen utan att man använder NA som en väg att komma vidare, eller jag tror att det är så det är tänkt. Nycklarna är självrespekten, respekten för andra människor, toleransen gentemot både sig själv och andra, ärlighet och hederlighet via de 12-stegen. Men samtidigt också mötena som har legat som den djupaste grunden, där jag vågar närma mig alla de här nycklarna i ett samröre med andra och att få tillit till att jag behöver andra i mitt liv. Det är det som är det första och den viktigaste formen av integration, att jag inte klarar leva mitt liv utan andra människor, människor som har kommit längre, människor som klarar av ett bättre sätt att leva än jag gjort innan.

Roger säger såhär om sina erfarenheter:

Ur ett integrationsperspektiv så ger det mig möjlighet att träffa människor som har hållit sig drogfria en längre tid och har hittat det här med jobb och med att komma tillbaka till samhället, och inte blir nojig för att alla tittar på dig. /.../ NA som sådant har ju inget jobb de ordnar, utan man får ett kontaktnät som beroende. NA medlemmar är vanliga människor som är ute i samhället. Nisse är målare, Bengt är snickare, Arne är murare och då har de kanske jobbat i två, tre, fyra år. Då kan dem säga att det är lugnt, för när man kommer så har man inte en aning om nånting, man kanske inte har jobbat på femton år, eller kanske aldrig har jobbat. Man är jätterädd och vet inte hur man ska uppträda bland vanliga människor.

När det gäller hur de drogberoende ser socialtjänsten ur ett integrations perspektiv, så nämner tre av respondenterna att de fått någon form av behandling. Två respondenter har fått en lägenhet av socialtjänsten. Alla respondenter har fått ekonomiskt bidrag. Både Svensson och Kristiansen nämner i tidigare forskning att bostad och ekonomi är viktiga faktorer för att stärka individen. Behandling och eftervård är också väsentligt för att komma loss från narkotika kretsar och ingå i ett nytt sammanhang. En av respondenterna är negativ till frågan om vilken roll socialtjänsten haft i deras integration, trots omfattande insatser. Roger säger:

Det var ju en bra fråga. Inte mycket skulle jag säga. Hjälpt med lägenhet finns ju. Det beror mycket på vilken socialsekreterare man har.

En av respondenterna är mer positiv till socialtjänstens insatser och säger så här:

Hela narkomanvården och de som jobbar där står för den integrerade sidan som är de etablerade.

Respondenten menar att socialtjänsten står för kollektiva normer och värderingar. Detta synsätt kan härledas till Meads generaliserande andra då socialtjänsten står för samhällets generella uppfattningar (Andersen & Kaspersen 1999 s.141).

Alla inser också för att få en riktig integration så behöver man också ha en relation med själva samhället. Alla säger också att man alltid känt ett utanförskap till samhället. Detta var tydligare under missbruket men vissa menar att de fortfarande känner sig annorlunda än andra. Roger säger så här om sina erfarenheter att passa in:

Hur träffar man en vanlig människa? Jag kan ta ett eget exempel när jag började skolan och var jätte rädd. Tänk om en klasskamrat bjuder ut mig på middag, vad fan ska jag prata om? Jag kan ju inte prata om drogerna, det kan jag inte prata med en vanlig människa om.

Detta kan man se som ett typiskt exempel på marginalsymptom. Den ambivalenta känsla där man är i konflikt med båda sina roller. Det enda som Roger känner till och kan prata om är sitt missbruk och sig själv som missbrukare. Men nu ska han passera som drogfri och därmed som en vanlig människa, något som skapar en osäkerhet då Roger inte vet hur han ska agera.

5.1.2 Sociala relationer

Det alla påpekar som hjälpt dem vidare in i samhället är att de har haft någon att vända sig till, att det funnits människor som stöttat dem. Berit Andersson och Mats Hilde (1993 s.40) beskriver *vägen ut* som i huvudsak en social process. Det som blir väsentligt i det nya livet är att inordna sig i nya sociala sammanhang, ett nytt sätt att leva, skapa nya relationer. Vi kunde tidigt se när vi intervjuade drogberoende att dessa påpekade sociala relationer som avgörande. För dem var det väldigt viktigt att känna tillhörighet. Det blev därför väsentligt att göra ett tema om sociala relationer. Våra respondenter säger att gemenskapen i NA ger ett stöd för där kan man prata om allt och man blir förstörd. Lena ger en målande beskrivning av detta:

NA har varit ett livsstöd. Hade inte NA funnits hade inte jag funnits. Mina självmordstankar, känslan av att vara ensam, som ingen förstår, ingen har velat lyssna på mig. I NA finns det människor som lyssnar på mig och förstår mig. Det är ingen som blivit rädd när jag berättat att jag har självmordstankar. Det är ingen som har backat då, tvärtom i stället. NA har varit det viktigaste. Innan jag gick med i NA vågade jag inte åka buss själv men det gör jag nu. Innan hade jag en stödperson, det har jag inte nu längre.

När respondenterna pratar om sina sociala relationer handlar det mest om relationer med vänner inom gemenskapen. Bara en av respondenterna utvecklar sitt resonemang till andra relationer utanför gemenskapen. NA-medlemmarna beskriver relationerna inom gemenskapen olika. En upplever sina relationer som hjälpmedel för att kunna identifiera sig. En annan använder sina relationer med att påminna sig om vem man är.

När våra respondenter talar om NA så pratar dem om människorna i NA-gruppen som de ingår i när de går på möten. Alla beskriver att personer i NA-gruppen kunde känna igen sig i vad man berättade och att man kände igen sig i vad andra i gruppen berättade. Vi tolkar det som att respondenterna och personer i NA gruppen gjorde växelvisa rollövertaganden. Gruppen i NA ses av våra respondenter som deras primärgrupp. Cooley som föregick Mead säger att en primärgrupp är en gemenskap som kännetecknas av intimitet, samarbete och ansikte mot ansikte relationer. Primärgruppen är samhällets grogrund eftersom den länkar individen till det omgivande samhället och bidrar till att skapa dess sociala natur. I primärgruppen finns en vi-känsla som borgar för en stark identifikation med gruppens liv eller de primära idealen, dvs. de karakteristiska handlingsmönster som kännetecknar gruppen (Hilte 1996 s.111). Marie beskriver denna process på följande vis:

Jag tror att hela livet handlar om mänskliga relationer. Det är i NA som mina positiva mänskliga relationer har börjat på ett nytt sätt, på ett ärligt sätt. Jag har påbörjat nya relationer i NA och sedan har jag vågat vidareutveckla det här och gått ut och provat den här kunskapen med det goda resultatet i färskt minne på andra människor. För mig har allting börjat i den lilla cirkeln i NA. Det är där jag har lärt mig ta konflikter. Det är där jag lärt mig ärlighet, det är där jag fått mina vänner. Utifrån det har jag byggt upp en styrka som har gjort att jag vågat möta andra människor med utbildning, i arbetet, grannar o s v. /.../ Både NA's program och gemenskapen har varit betydelsefullt för mig. För mig har mötena varit grunden. Utan möten ingen gemenskap.

Vi kan se att det som hjälpt människor att ta steget in i samhället är att man har vågat gå till handling för att ta itu med sina problem. En stor hjälp har varit kontakten och stödet från människorna i NA. Förändringen har alltså gått via kommunikationen som uppstår mellan människorna på NA-möten. De har hört andra berätta om sina erfarenheter och förstått att de inte är ensamma med sina problem. Dennis säger så här:

För första gången har jag kunnat identifiera mig med någon annan och se vad mina problem är och även börjat kunna lyssna på andra. Men också se att denne person fått ett helt vanligt liv, som vilket annat Svensson liv som helst. Då är där också en möjlighet för en själv att förändra sitt liv.

Marie uttrycker sig så här:

Idag är jag integrerad. Jag känner att alla runt omkring mig ser mig som vem som helst. Mitt förflutna skulle kunna ha en tendens att blekna så mycket att jag glömmet var jag kommer ifrån, och därför är NA viktigt för mig. Det påminner mig om var jag har varit och vad jag är på väg, för att inte glömma och inte hamna i det igen. Den andra viktiga biten är att jag absolut vill ge tillbaka det jag har fått. Jag kunde se att andra hade det bra i livet. Där fanns drogberoende som fått anställning, familj osv. Det satt folk på möten och delade med sig om sin tacksamhet för det de hade fått. Jag vill kunna vara en av dem idag, som delar med sig om sin tacksamhet.

Att både ge och ta har alltså varit viktigt rent kommunikationsmässigt. Många pratar om ett igenkännande. När andra medlemmar berättar om sig själva ger det tröst och hopp. Det är själva mötet som är det avgörande. Av NA:s medlemmar är det många som börjar om med sina liv och har därmed svårt att uttrycka sig och kommunicera med andra. Mötet kan beskrivas som en plats där man genom andra individer lär sig att kommunicera, ge uttryck för tankar och känslor och beskriva situationer. Habermas menar att mening, solidaritet och identitet bara kan skapas genom kommunikation innanför en livsvärld. NA mötet med de sociala relationer som genereras där och dess ideologi är en sådan livsvärld. En livsvärlds egenskaper består av ett deltagarperspektiv och innehar ett eget språk som är förståelseorienterad. Detta uppstår med den gemensamma identifikationen i beroendet både i NA:s litteratur och i gemenskapen. Just att där finns ett gemensamt språk i sjukdomsbegreppet gör att där är en giltighet i de språkliga utsagorna och därmed i NA medlemmarnas livshistorier. I sitt nya sätt att tänka och handla berör NA mötet och filosofin i NA om att praktisera det man lär sig i NA:s program. Det kommunikativa handlandet och den sociala integrationen hur man handlar utifrån samtycket om situationstolkningar, handlingsmål, moral och självförståelse, är en konsensus som baseras på språklig förmedlad

kommunikation. Av respondenternas resonemang om att lyssna på de NA medlemmarna som gått före, tangerar NA-mötet idén om den kommunikativa handlingen i form av samtalet som en social handling.

5.1.3 Trygghet

Som framgår i tidigare forskning så kan man se att bostad och legal försörjning är viktiga faktorer som dessutom är identitetsförstärkande. Kristiansen säger att egen bostad och legal försörjning utgör helt enkelt materiella grundförutsättningar för ett socialt integrerat liv, medan ett liv utan fast bostad och legala inkomster utgör materiella grundförutsättningar för social utslagning (Kristiansen 2000 s.209). Betydelsen av bostad ser våra respondenter också som en trygghet där du kan rå om sig själva. Några ser det som ett steg mot ytterligare integration.

Vi har valt temat *trygghet* för att i vår bearbetning av materialet har det framkommit att både NA och socialtjänsten är viktiga trygghets faktorer. Vi upplever också att trygghet är en viktig del i en integrationsprocess, en grund för att individen ska utvecklas. Respondenterna upplever NA som en referensgrupp och en fast punkt i livet. I intervjuerna kommer några olika erfarenheter fram när det gäller kontakten med professionella hjälpare. Det är bara en som inte har haft kontakt med socialtjänsten men däremot istället med socialpsykiatrin. Den mesta kontakten har rört sig om bistånd eller kontroll av olika slag, dessa insatser har blivit en trygghet för de drogberoende. Insatserna är oftast bostad, stödsamtal och ekonomiskt stöd. Kontakten med socialtjänsten och andra stödjande organisationer kan se väldigt olika ut. Ingen av våra respondenter har velat ha kontakt med socialtjänsten längre än nödvändigt, men en är fortfarande tvungen att ha en fortsatt kontakt p.g.a. att lägenheten är ordnad av socialtjänsten. Trots all hjälp är det bara en av våra respondenter som upplevt socialtjänsten som en trygghetsfaktor, de andra tre har inte den bilden. Ett utmärkande drag för den negativa inställningen till kontakten med en socialsekreterare är att den är ojämlig till sin karaktär. Skårner menar att klienten är i en beroendesituation och behandlaren har både en formell och informell maktposition (Skårner 2001 s.223). Fastän några har varit kritiska till de relationer som de haft med socialtjänsten så säger alla på ett eller annat sätt; jag kan ju ringa om det skulle vara något, jag vet var de finns. Detta kan man se som ett uttryck för ambivalens vilket Blomgren (1974) definierar som ett marginalsymtom.

Ur ett sociologiskt perspektiv skulle man kunna se kontakten med socialtjänsten som vad Mead kallar *den generaliserande andra* då socialtjänsten står för det normativa i samhället. Det är en begränsad relation som man har till en annan människa under en viss tidpunkt. Skårner menar också att den avgörande skillnaden mellan professionella relationer och andra relationer i nätverket är just den avgränsande tiden (Skårner 2001 s.223). Den professionella relationen etableras ju inte i avsikt att ersätta andra mer vänskapsrelaterade relationer utan för att skapa möjligheter för klienten att utveckla sådana.

Vi kan se att den sociala integrationens materiella bas utgörs av ordnade boende- och försörjningsvillkor. För alla våra respondenter har bostad och ekonomi varit viktiga trygghetsfaktorer. Roger är den ende som idag har en lägenhet ombesörjd av socialtjänsten. Roger säger:

Integreras till det är ju det här med lägenhet, jobb, en fungerande vardag där du kan hitta en tillhörighet, en trygghet och stabilitet. En plattform att bygga vidare på.

Anonyma Narkomaner utgör också en trygghets faktor. Alla ser NA som ”tryggheten själv”. Något som står för kärleksfulla relationer och tillit. Dennis säger så här:

NA är idag min referensgrupp som fyller det behovet att den är min grundtrygghet. Jag går fortfarande på möten två till fyra gånger i veckan och då av olika anledningar, men framför allt för att jag hör hemma där och för att jag en gång kom dit. Jag mår bra av att ha en fast punkt i tillvaron, för mig har det blivit min fasta punkt i tillvaron.

För Marie blir NA något som ger trygghet när hon ser att det fungerar för andra. Hon säger:

Jag har sett att NA:s program fungerat på andra. Det är det som fått mig att tro att det här också fungerar på mig.

Dennis beskriver NA-gruppen som en viktig del i hans tillfrisknande och berättar att han genom åren kommit att se sig själv som en trygg person som hjälper de nya i NA. Dennis säger så här:

Det är så givande att märka att det kommer in nya människor och att man är till nytta och att ens lidande, erfarenheter, hopp och glädje behövs för någon annan. Jag glömmet ofta var det är jag kommit ifrån och vart jag är på väg. Ofta kan åren av misär och elände tillsynes förefalla meningslösa men i och med att jag fortsätter komma tillbaka kan det komma en annan medlem till nytta.

Ur ett symboliskt interaktionistiskt perspektiv skulle vi vilja säga att denne medlem tagit gruppen som sin signifikanta andra och att han själv tar rollen som den signifikante andre gentemot nykomlingarna i gruppen. Vi kan se att våra respondenter såg det som en stor trygghet att de hade vänner med samma erfarenheter som de själva, och som i likhet med dem var inställda på att leva och utvecklas i 12-stegsprogrammet.

5.1.4 Mål och visioner

Anledningen till varför vi valt detta tema är att vi finner det intressant med NA-medlemmarnas visioner om sina liv. Vi tror att deras uttryck för målen i livet hör ihop med vad man anser som integration. Deras mål och visioner ger en beskrivning om vad integration betyder för dem personligen samt vilken nivå man väljer att lägga sig på. Kristiansen säger att man materiellt, rationellt och socialt kan ha sin förankring i samhället, men inte alltid känslomässigt (Kristiansen 2000 s.191) För de som hunnit etablera sig i samhället är det inte längre så märkvärdigt att leva som drogfri. De vet att de duger och upplever livet utan narkotika som meningsfullt. De av våra respondenter som har längre drogfrihet säger att de här känslomässiga problemen är övergående. Våra respondenter säger att efter några år vill de ha en social identitet som vem som helst. Att leva tillsammans med andra har blivit avgörande för att få en hög kvalitet i livet. Med kvalitet menar man också att göra rätt för sig, att vara integrerad och att känna sig respekterad och att också respektera andra. Respondenterna pratar också om att kunna vara delaktig på alla olika arenor inom samhället exempel kan vara arbetsmarknaden och bostadsmarknaden samt de politiska och kulturella arenorna.

Våra respondenter betonar och säger att det är viktigt att bli sedd och bekräftad som någon annan än den man har varit, vilket är en förutsättning för att man ska kunna integreras i samhället. Man kan säga att respondenternas ambivalens och osäkerhet inför att klara ett liv utan narkotika minskade genom att de kände sig accepterade, respekterade, och att de mötte människor som utgick ifrån att de hade resurser och kunskaper som var viktiga för att leva ett vanligt liv (Kristiansen 2000 s.234).

Att integreras i samhället har gett våra respondenter en möjlighet att förverkliga sina drömmar. Drömmar som varit med även i missbruket, men inte riktigt genomförbara då Vi kan se att alla våra respondenter idag har fullt upp med att leva ett vanligt liv med allt vad det innebär. När det gäller framtidsutsikter så ser drömmarna ut som för hur vilken människa som helst:

Det är ju en människa som jobbar och har en trygghet med jobb och familj, och får den grejen att fungera. Sen är det ju olika för olika människor, det avgör man själv.

Det är väl allmänt mänskligt att jag vill ha ett liv, familj och sånt. Jag vill uppnå det som andra redan har och som jag kanske alltid har haft men istället varit på väg någon annanstans. Kunna njuta av de små sakerna i tillvaron, lära mig leva igen, lära mig skratta och gråta, kunna se ett barns leende, kunna leka och göra sånt som jag glömt.

Jag vill ha ett eget företag. Komma ut och jobba och tjäna mina egna pengar. När jag vet vad jag vill jobba med så är det bara att satsa på en utbildning. Annars tycker jag att jag redan nu uppnått det mesta, jag har blivit skuldfri och har en egen lägenhet.

På frågan hur de själva ser på en integrerad person, så svarar Lena att en integrerad person är någon som hjälper andra. Hon syftar på en vän i gemenskapen och säger:

Där är en person jag känner som är gift, har barn, han använder sin erfarenhet i sin vardag. Han hjälper och stöttar andra.

Kristiansen (2001) säger att erfarenheterna från de drogberoende själva kan vara av betydelse för deras integration. Marie säger såhär när det gäller att skaffa sig en plats i samhället:

En person som inte skäms för sitt förflutna, men samtidigt har gått vidare och använder sig av sitt förflutna. En person som använder sin kunskap om sig själv och sitt förflutna.

Våra respondenter berättar att för många drogfria har det varit ett mål att kunna gå ut och öppet tala om sina upplevelser, för att hjälpa andra. En del drogberoende har gått ut med sina erfarenheter och det har genererat bra feedback från samhället. Dessa livshistorier ses som en upplevelse av de drogberoende, att den del av samhället som de var på väg att ta sig in i satt och lyssnade på dem för att det hade något viktigt att säga. Kristiansen menar att denna

omvända situation kan vara otroligt viktig för den drogberoendes självkänsla och att det kan skapa en för honom viktig position i samhället.(Kristiansen 2000 s.162).

5.2 Professionella

Vi har gjort intervjuer med två socialsekreterare från vuxenheten i Helsingborg. Båda har mer än fem års erfarenhet inom socialtjänsten.

5.2.1 Integration

Som vi tidigare nämnt har integration för oss varit en central del i vår undersökning, som ett teoretiskt verktyg för att förstå passagen mellan olika sätt att leva. Det finns ingen uttalad eller dokumenterad definition på integration inom vuxenverksamheten. Båda socialsekreterarna påpekade att det ändå är något de har med sig i sitt arbete. Deras uppgift är i huvudsak att få klienten drogfri men att det också är viktigt att ha ett helhetsperspektiv. Inom socialtjänsten arbetar man inte medvetet med integrations frågan.

Det finns alltså inga uttalade riktlinjer men våra respondenter anser att de själva och deras kolleger ändå har ett helhetsperspektiv, när de arbetar med att få sina klienter drogfria. De är också medvetna om att en av anledningarna som leder till en kontakt med socialtjänsten är att man inte kan få bostad på egen hand. Inom vuxenomsorgen söker individer i första hand behandling, andra omständigheter som leder till kontakt kan vara fysisk eller psykisk ohälsa. Våra respondenter ser att det första steget mot integration är att klienten kommer till socialtjänsten och säger att han/hon vill förändra sitt liv. Socialtjänsten kan i ett inledande skede sätta in olika former av insatser, men vad båda våra respondenter inom vuxenheten understryker är att en eventuell integration hänger nästan enbart på individen själv. Då våra respondenter själv fick definiera begreppet integration inom socialtjänsten så säger de så här:

Det är svårt. Men det är att missbrukaren får en möjlighet med egna önskemål och egen drivkraft att leva sig in i samhället i den utsträckning han själv vill vad det gäller utbildning, bostad, kunna få en fungerande familj, flickvän, vänner. Vi är ingen kontaktförmedling och kan därför inte erbjuda vänner och flickvän.

Målet är ju att dessa killar och tjejer skall kunna finna trygghet i att kunna umgås med folk och kunna tjäna sitt uppehälle att fungera med andra människor och må bra.

Vi frågade respondenterna från socialtjänsten om de hade ett integrations perspektiv eller bara arbetade med att få klienten drogfri. Jonny säger så här:

Vi fastnar nog i det träsket och pratar mycket om drogen, det måste jag nog erkänna. Hur ska du bli drogfri? Men man behöver mycket mer hjälp än så. Men det är klart, vi ser nog att det är basen för fortsatta framsteg i livet. Att ge en klient en lägenhet eller en praktikplats innan han är drogfri tycker inte jag är så meningsfullt. Vi släpper kontakten med klienten efter 1-1,5 år drogfrihet. Och det är kanske då det behövs som mest. Men det har blivit en sorts kutym hos oss. Så tycker nog många inom socialtjänsten. Har man varit drogfri i två år varför ska man då ha kvar kontakten? Men det är nog från båda håll tror jag, har man varit drogfri så länge kanske man t ex mer har kontakt med arbetsförmedlingen. Klienten tycker själv att den kontakten är viktigare att odla.

För att det ska bli en framgång i en integrationsprocess så krävs det att klienten vill själv. Vad vuxenheten rent konkret kan göra är att bevilja behandling och skriva en remiss till det bostadssociala programmet. Jonny säger så här:

Vi kan ha samtal med klienterna om hur viktigt det är att ta del av samhället, motivera till utbildning, att man söker jobb, att man breddar sin vänskrets och försöker få nya kontakter med människor. Men vår verksamhet är begränsad. Vi träffar dem högst en timme i veckan och då kan man ge dem här impulserna och idéerna, men det är ändå deras initiativ som avgör om det blir något av det. Så integrationen ligger till största delen på individen själv.

I en återanpassnings process är det många faktorer som spelar in, både hos individen och av samhället. Jonny säger så här:

Hos individen är det faktorer som rör hans kapacitet, intellektuellt, psykisk hälsa och bakgrund. Är man uppväxt i hemförhållanden där man fått lite stöd innebär att man fått en taskig start. Det finns många faktorer som underlätta och även försvårar för individen. Hos samhället är det en öppenhet som måsten finns för den som är udda och avvikande, och har haft problem innan i livet. Detta gäller både hos arbetsgivare och kolleger, men också i bostadsområden.

Jonny säger så här om vad som krävs för att återanpassas in i samhället:

I grunden krävs först drogfrihet för att mäta med alla förändringar, steg och kliv in i samhället som ändå krävs. Det krävs oerhört mycket, initiativ förmåga, kraft, ansvarstagande förutom all stöttning som finns i samhället, vänner, ideella föreningar, NA.

Jonny's erfarenheter säger att total drogfrihet är en förutsättning för att man ska kunna göra alla de förändringar som krävs i en integrationsprocess. Inom socialtjänsten ges inget annat utrymme än total avhållsamhet från droger om insatser från socialtjänsten ska kunna nå önskad effekt. Det kan ibland vara svårt hur man ska hjälpa och förhålla sig till klienter som inte är drogfria då all drogkonsumtion enligt lag är kriminaliserat. Jonny pekar på de svårigheterna som finns i missbruket och hur svårt det kan vara att komma ifrån det och in i något nytt.

Svårigheterna är att man är utanför samhället, självklart. Det livet upptar hela ens tid, man har inte tid att odla vänskapsrelationer, utbildning, få arbete, man kanske förlorar sin bostad på grund av sitt missbruk. Man kanske inte får en bostad på grund av att man har betalnings anmärkningar.

Pia säger att problemet inte bara handlar om att bli drogfri, utan att många problem uppkommer senare. Hon säger så här:

Det är inte bara att bli drogfri, för sen händer rätt så mycket efteråt och det är där man får jobba vidare. Jag har rätt så långa kontakter med mina klienter, jag tycker det känns bra.

Pia säger att det egentliga arbetet börjar när klienten blivit drogfri. Det är då man måste gå in med mycket stöd så att klienten inte återfaller, vilket tyvärr är vanligt. Vi kan se det som en process där individen pendlar mellan kris och återanpassning, en så kallad marginalkonflikt (Svedberg 1995 s.22).

5.2.2 Trygghet

Vi har tidigare varit inne på att bostad och ekonomisk trygghet är viktiga faktorer för att etablera sig i den vanliga världen. Det har framkommit i undersökningen att socialtjänsten förhåller sig med denna trygghet. Därför har detta också blivit ett väsentligt tema för oss i vår redovisning och analys för socialtjänsten. Enligt Kristiansen så är stöd, acceptans och bekräftelse mycket viktigt för att klienten ska kunna förändra sin situation. Men han påpekar

också att de materiella förutsättningarna inte är obetydliga (Kristiansen 2000 s.158-159). Socialsekreterarna är överens om att en bostad och en fungerande ekonomi är viktiga faktorer i en återanpassningsprocess. Viktiga variabler är bostad, sysselsättning och försörjning. Men vad klienten behöver kan se olika ut.

Det är flera delar inom socialtjänsten som ombesörjer grundtrygghet. Ekonomi- och arbetsmarknads projekt behandlas på Möjligheternas hus och bostads- och behandlings insatser genereras på Vuxenenheten.

En integration för missbrukare hänger inte enbart på oss inom behandlings delen i socialtjänsten utan också på Möjligheternas Hus hos Utvecklingsnämnden, som jobbar med försörjningsfrågor och arbetsmarknads frågor.

Vi hänvisar till behandling och samtalskontakter och ibland hänvisar man till någon samtalsterapeut. Jag jobbar rätt så mycket med att klienter får sin behandling. Det är viktigt att det följs upp om man ska gå in i någon form av sysselsättning, som är rätt för en vid det tillfället och det är ofta som vi drar in Utvecklingsnämnden, Möjligheternas Hus i planeringen. Det är dem som har tillgång till de här programmen.

Resultaten antyder en generell uppfattning angående om individen ska integreras eller integreras av andra till största delen hänger på individen själv. Våra respondenter talade ofta om att missbrukaren många gånger har svårt att uppnå de mål som socialsekreteraren har satt upp. Vi tolkar det som om att klienten befinner sig i en marginalkonflikt där han känner ambivalens över vem han är och var han är, detta skapar dessa svårigheter. Några av de NA-medlemmar vi intervjuade pekade på att det kan vara väldigt svårt att öppna sig för en socialsekreterare, klienten får det svårt att känna förtroende pga. den ojämnliska situationen. Svensson menar att när en narkoman söker sig till den "vanliga" världen då hamnar i nya mer eller mindre ovana interaktionssituationer. Det är rimligt att tänka sig att den som håller på att försöka etablera sig i en ny social värld och befinner sig i en marginalposition är särskilt känslig för hur han blir bemött av andra. För att mötet ska upplevas som tillfredställande måste han uppleva sig som respekterad av motparten, vad Mead skulle kalla *den andre* (Svensson 1996 s.374). En av våra NA respondenter uttrycker sina erfarenheter om mötet med socialtjänsten så här:

Det finns ju en gräns för vad du berättar för en myndighetsperson om du inte får en relation på ett privat plan. De ligger lite över mig och det är ju jag som kommer med mössan i handen och det slipper jag på NA för där är alla av samma orsaker och ingen är värd mer än någon annan.

Vi skulle kunna se socialtjänsten som den generaliserande andre som är den som ställer krav och som motsvarar de allmänt utbredda normerna och värderingarna i samhället. Sen utesluter vi inte att den enskilde socialsekreteraren mycket väl skulle kunna ta rollen som den signifikante andre för vissa klienter. Jonny pratar om sin roll som socialsekreterare.

Personen kanske har fått en egen lägenhet. Då visar han inte samma intresse för att ha kontakt med mig, då drar jag också ner på min energi och mitt uppsökande. När kontakten klingar av då är det ömsesidigt. Vi ska aldrig vara polare med klienterna. Man blir väldigt betydelsefull under en period för klienten. Framför allt om missbrukaren är desperat och vill in på behandling, då är jag det enda klivet in i samhället.

Mycket av den negativa uppfattningen som våra respondenter haft om socialtjänsten kan ha sin grund i att den aldrig kan aldrig bli ett medel för kommunikativ handlade så som NA. Habermas menar att ekonomiska och politiska system är underkastade styrningsmedierna pengar och makt, utifrån kraven på funktionsförmåga och effektivitet. Vilket innebär att socialtjänsten inte är en livsvärld. Därmed kan man säga att den ojämlika situationen mellan socialtjänsten och klient är ofrånkomlig.

5.2.3 Mål och visioner

Vi tycker det är intressant att undersöka socialtjänstens mål och visioner för integration. Vi tror att mål och visioner kan spegla vad integration innebär från ett annat perspektiv, ett mer subjektivt perspektiv. Vilka mål och visioner finns då inom det professionella fältet för att drogberoende ska integreras. Det man pratar om inom socialtjänsten är att individens egna mål ska gälla. Det ska vara ett samhälle där det finns möjlighet för individen i den mån han själv vill ta del av det. I vuxenhetens policy heter det att individen själv väljer vad ett värdigt liv är. Verksamheten ska också matcha behoven som finns. Pia uttrycker sina erfarenheter om hur samhället ser på integration:

Alltså här kan man vara hur fyrkantig som helst och säga att målet skulle vara arbete och betala skatt. Men så kan det inte vara för alla, det funkar inte. Framförallt kan det ta himla långt tid innan man

hamnar där och det tycker jag att samhället skall ha förståelse för. Men sen vet jag inte om det är så för det finns så mycket okunskap om missbruk tyvärr, och då är förståelsen inte så stor. Gemene man tycker, skaffa dig ett jobb och betala skatt.

Vi kan se att det finns ett visst motstånd från samhället gentemot drogberoende. Det har vi tidigare tagit upp. Jonny tar upp ett exempel som kan bryta ett sådant motstånd.

Då är det väldigt bra om före detta drogberoende träder fram. Men det är väldigt dåligt med det. Senast var det JO Wallner som pratade om sitt spelberoende. Men det är bra om det är någon som folk har som föredöme som säger – jag har problem med spel. Helt plösligt blir det ok att prata om det i grannskapet.

Kristiansen menar att det är viktigt ur flera aspekter att före detta drogberoende går ut och pratar om hur det har varit och om hur det är. Det skulle ge en större förståelse från allmänheten. Just större förståelse från allmänheten är en vision som båda våra respondenter talar om. De syftar på att en större acceptans i samhället också skulle underlätta integration för deras klientgrupp, eftersom deras erfarenheter tyvärr säger att det fortfarande finns för mycket fördomar.

6 Sammanfattning och slutdiskussion

Vi har försökt skaffa oss en bild om hur integration för en drogberoende uppfattas av både NA-medlemmar som av socialsekreterare inom vuxenenheten. Skillnaden är att socialsekreterarna pratar om medvetenhet och helhetsperspektiv medan NA-medlemmarna pratar om samhörighet, identitet och identifikation. Det samtliga talar om är att integration till största delen är upp till individen själv. För att integrationen ska bli framgångsrik så är alla överens över vilka faktorer som är viktiga i denna process. Dessa faktorer och det vi kommit fram till i våra intervjuer är att bostad, sysselsättning och gemenskap med andra är särskilt viktiga. Tidigare forskning bekräftar också att dessa aspekter är av betydelse. Vi tycker att de teorier och begrepp som vi tagit upp har gått att applicera på vårt material. En del av teorierna har vi kunnat använda en hel del medan andra något mindre. Vi tror inte att ett enda begrepp till fullo kan förklara berättelsernas komplexitet. Vi vill därför säga att en förklaringsmodell till lika behandlingsmodell inte är det enda riktiga.

I vår undersökning har det kommit fram att den drogberoendes förutsättningar, så som erfarenheter, bakgrund, fysisk och psykisk hälsa, kan ha betydelse för individens sätt att hantera drogfriheten. Marginalkonflikt är ett begrepp som varit centralt för vårt arbete. Detta begrepp beskriver att en drogberoende som vill leva ett drogfritt liv måste ta sig igenom denna konflikt för att integreras, gå från en position till en annan position i samhället. Vad innefattar då att leva i marginalen? Många drogberoende lever utestängda eller i marginalen och har därmed inte inträde till hela samhället. Med detta menar vi dels det basala som bostad, sysselsättning, familj och vänner, och dels också det kulturella och politiska livet. Detta kan vara individuellt och en drogberoende kan vara delaktig i delar av det. Vi anser missbrukarna som en segregerad grupp utspridd i samhället. Både NA och socialtjänsten är viktiga under marginalkonflikten och dämpar svårigheterna men på olika sätt. Narkomanvården står för en sorts markservice i form av boende och behandling. Möjligheternas Hus, som också är en del av socialtjänsten, står för försörjningen. I en förlängning blir det aktuellt med ett samarbete hos Arbetsförmedlingen eller något annat sysselsättningsprojekt. Denna service ges oftast i ett inledningskede av drogfriheten för den drogberoende, sedan klingar kontakten med socialtjänsten av i takt med att den drogberoende klarar sig själv. Förutsättningen för markservicen är drogfrihet. Ges det inget annat utrymme och är detta bra? Finns det inga andra alternativ än total avhållsamhet från droger för ett integrerat liv genom socialtjänsten?

Skulle en mindre restriktiv drogpolitisk inställning göra fler drogberoende integrerade och i förlängningen drogfria? Ytterligare frågor som kommit fram i vår undersökning är hur det kommer sig att tre av NA-medlemmarna har en negativ inställning till socialtjänsten, trots vida hjälpinsatser som behandlingar, lägenheter och försörjning under långa perioder? Vi frågar oss vad det är dessa värderar som viktigt i sin integrationsprocess. Är det så att dessa drogfria drogberoenden värderar sociala relationer högre än den service som socialtjänsten står för. Eller är det så att dem bara ser det som en självklarhet, det är en skyldighet som samhället har. Eller det kan helt enkelt vara ett myndighetsförakt.

Anonyma Narkomaner står för i huvudsak ett grundstöd, så som referensgrupp och gemenskap. Det har visat sig att identifikationen som en beroende inom NA är avgörande som ett stöd för en integration. Identiteten stärks och lindrar osäkerheten och ambivalensen mellan de två världarna. Det respondenterna tar upp som NA har lärt dem och som de anser är viktiga resurser för att leva integrerat är att dem har lärt sig leva rätt, respektera andra, ta konflikter och vara ärliga. Vi upplever det som programmet har haft en fostrande verkan. Vi tror att dem genom NA:s program som är de tolv stegen så har dem socialiserat samhällets värden och normer. NA bidrar därmed på detta sätt att dämpa marginalsymtomen, eftersom det lär individen att handskas med de problem som de förmodligen aldrig fått lära sig. NA-medlemmarna påpekar att det är svårt att umgås med *"vanliga"* människor och ta sig an nya åtagande. Även detta är ett marginalsymtom, där rädslan för att inte räcka till eller misslyckas är så stor att man inte ens vågar försöka, för att man tagit ut förlusten i förväg. Men genom gruppen och de tolv stegen i NA:s program har man lyckats lära om spelreglerna och tagit itu med de känslomässiga konflikterna. NA är därför av betydelse för en drogberoendes integration. NA-gruppen blir den signifikanta andra samt att NA:s program med sina principer och normer bildar den drogberoendes generaliserande andra.

Denna uppsats har väckt många frågor. Några av frågorna är om det finns olika människosyn hos NA respektive socialtjänsten och i så fall hur det påverkar resultatet. Vad betyder den andliga dimensionen i NA. Andra frågor vi ställer oss är varför socialtjänsten inte kan hjälpa till med sociala relationer då denna profession har som mål, dock inte uttalat, att integrera den drogberoende i samhället.

Litteraturlista

- Allwood Carl Martin, Franzén Elsie C (2000) *Tvärkulturella möten*, Natur och Kultur
- Andersen Heine, Kaspersen Bo Lars (1999) *Klassisk och modern samhällsteori*, Studentlitteratur, Lund
- Andersson Berit, Hilde Mats (1993) *Förändringens väg*
- Anonyma Alkoholister (1999) *Stora boken*, Alcoholics Anonymous World Service, 2:a upplagan
- Anonyma Narkomaner (1998) *Basic text*, Narcotics Anonymous World Service
- Anonyma Narkomaner (2001) *Det fungerar – Hur och varför*, Narcotics Anonymous World Service
- Blomgren Per (1974) *Marginalkonflikt vid behandling av narkotikamissbrukare*, Narkomanvårdensheten Långbro sjukhus, Älvsjö
- Blomqvist Jan (1999) *Inte bara behandling – vägar ut ur alkoholmissbruket*, Stockholm Bjurner och Bruno
- Fridell Mats (1996) *Institutionella behandlingsformer vid missbruk*, Natur och Kultur
- Goldberg Ted (1993) *Narkotikan avmystifierad - Ett socialt perspektiv*, Stockholm Carlssons.
- Halvorsen Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*, Studentlitteratur, Lund
- Hilde Mats (1996) *Avvikande beteende*, Studentlitteratur, Lund
- Holme Idar Magne Solvang Bernt Krohn (1997) *Forskningsmetodik* Studentlitteratur, Lund
- Johansson Katarina, Wirbing Peter (1999) *Riskbruk och Missbruk*, Natur och Kultur
- Kristiansen Arne (2000) *Fri från narkotika*, Elanders Gotab, Stockholm
- Lindström Lars (1986) *Val av behandling för alkoholism*, Liber Förlag, Malmö
- Nordström Carl, Thunved Anders (1999) *Nya Sociallagarna*, Elanders Gotab, Stockholm
- Remiss utgåva Helsingborgs Stad (2002) *Handlingsplan mot narkotika*
- Repstad På (1999) *Närhet och distans*, Studentlitteratur, Lund
- Skårner Anette(2001) *Skilda världar*, Kompendiet AB, Göteborg
- Svedberg Lars (1995) *Marginalitet*, Studentlitteratur, Lund
- Svensson Bengt (1996) *Pundare, jonkare och andra*, Carlssons bokförlag

Tops Dolf (2001) *A society with or without drugs?*, Studentlitteratur Socialhögskolan, Lund

Tuula Helene (2001) Innanför, på gränsen, utanför. *Nordisk Socialt Arbete* Nr 4 s.210-220

Personen:

- Hur länge har du arbetat här?
- Vad har du för utbildning?

Inledning:

- Vilka svårigheter finns och vad krävs för att en drogberoende ska intressera sig och ta del av samhället?
- Vad kan ni erbjuda för att en drogberoende ska känna sig delaktig i samhället?
- Har ni ett integrations perspektiv eller jobbar ni bara med att få klienten drogfri?

Begreppet integration:

- Hur skulle du definiera begreppet integration inom er verksamhet?
- Vem omfattas? Målgrupp?
- Finns det olika grader av integration för drogberoende?
- Hur skulle du beskriva narkomanvården i Helsingborg ur ett integrationsperspektiv?
- Varför tror du att det ser ut så?
- Vem bär ansvaret för att integrationen lyckas?
- Ska man integreras eller integrera sig, hur brukar du säga/använda begreppet?

Förutsättningar:

- Kan du se några faktorer, både hos individen och samhället, som påverkar möjligheterna till integration?
- Hur kan man mäta integration? Vilka variabler finns?
- Vad ska en individ integreras från och vad ska hon integreras till?
- Arbetar ni utifrån någon åtgärdsplan/riktlinjer för att främja att drogberoende integreras?

Mål/Vision:

- Vad är målet med att drogberoende integreras, vilket samhälle eftersträvas?
- Hur ska målet uppnås?
- Beskriv en drogberoende person som är integrerad.

Personen:

- När är du född?
- Hur länge har du varit drogfri?
- Hur länge har du varit medlem i Anonyma Narkomaner?

Begreppet integration:

- Skulle du kunna beskriva vad integration är för dig.
- Finns där olika grader av integration för en drogberoende?
- Hur skulle du beskriva Anonyma Narkomaner ur ett integrationsperspektiv?
- Hur skulle du beskriva narkomanvården i Helsingborg ur ett integrationsperspektiv?
- Vem bär ansvaret för att integrationen ska lyckas?
- Ska man integreras eller integrera sig, hur brukar du säga/använda begreppet?

Förutsättningar:

- Vilket stöd har NA varit för dig, kan du se några faktorer som påverkat möjligheterna till integration?
- Vilket stöd har Narkomanvården varit för dig, kan du se några faktorer som påverkat möjligheterna till integration?
- Vad ska du som drogberoende integreras från och vad ska du integreras till?
- Vilket behov fyller NA idag?
- Vilket behov fyller Narkomanvården idag?

Mål/Vision:

- Vad är målet med att du som drogberoende ska integreras, vad vill du uppnå och hur ska målet uppnås?
- Beskriv en drogberoende person som är integrerad i samhället.